

Rapsko plemstvo u 18. stoljeću

Matušan, Vice

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:310975>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-18**

image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

image not found or type unknown

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Diplomski studij engleskog jezika i književnosti i povijesti

RAPSKO PLEMSTVO U 18. STOLJEĆU
(Diplomski rad)

Mentor: dr. sc. Tea Perinčić

Student: Vice Matušan

Rijeka, 24. lipnja, 2015.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. KORISNOST IZVORA I VRELA.....	2
3. FORMIRANJE RAPSKE KOMUNE PRIJE I NAKON ZADNJEG DOLASKA MLEČANA 1409. GODINE.....	7
3.1. Kako je Rab dospio u domenu krilatog lava.....	7
3.2. Rapska komuna prije uspostave mletačke vlasti 1409. godine.....	12
3.3. Promjene u rapskoj komuni po uspostavi mletačke vlasti 1409. godine...14	
3.3.1. Rapski knez.....	14
3.3.2. Ostale ustanove i službe u rapskoj komuni.....	18
4. MLETAČKA REPUBLIKA U 18. STOLJEĆU.....	22
4.1. Sukobi unutar kojih se našla Mletačka Republika.....	22
4.2. Gospodarsko, društveno i političko stanje u Mletačkoj Republici.....	23
5. RAB POD MLETAČKOM UPRAVOM U 18. STOLJEĆU.....	26
5.1. Dva razriješena sukoba u 17. i jedan nerazriješeni u 18. stoljeću.....	26
5.2. Rapska komuna u 18. stoljeću.....	27
5.2.1. Rapske plemićke obitelji u 18. stoljeću.....	27
5.2.2. Putopis Raba u 18. stoljeću.....	28
5.2.3. Stanovnici Raba.....	32
5.2.4. Rapske patricijske obitelji.....	33
5.2.5. Rapski pučani.....	34
5.2.6. Crkva.....	37
5.2.7. Zdravstvo.....	40
5.2.8. Školstvo.....	41

5.2.9. Šume.....	42
5.2.10. Pašnjaci.....	44
5.2.11. Ostale privredne grane.....	46
5.2.12. Rapski fontik u 18. stoljeću.....	48
5.3. Obitelj Spalatin.....	49
5.3.3. Mihovil Matija Spalatin (1736. – 1807.).....	51
5.4. Zadnji trenuci pod Mletačkom Republikom i dolazak Austrije.....	51
5.4.1. Pitanje plemstva nakon dolaska austrijske vlasti.....	53
6. ZAKLJUČAK.....	56
7. SAŽETAK NA ENGLISKOM JEZIKU.....	58
8. SLIKE.....	59
9. IZVORI I LITERATURA.....	79
10. POMOĆNI IZVORI I LITERATURA.....	81
11. POPIS SLIKA.....	82

1. UVOD

Motivaciju za temu ovog diplomskog rada našao sam u knjizi profesora Dušana Mlacovića *Plemstvo i otok – pad i uspon rapskoga plemstva*. Premda će u radu više biti riječ o samoj komuni, ipak je moguće sa sigurnošću govoriti i o rapskom plemstvu na jednak način, tim više jer su sve povlastice dodijeljene komuni kroz rapsku povijest bile istovremeno dodijeljene i rapskom plemstvu¹.

Nakon pročitane prvog poglavlja u kojem Mlacović opisuje poteškoće s kojima su se rapski plemići susretali kod dokazivanja svoje plemenitosti pred novo-uspostavljenom austrijskom vlašću, pobudila se želja za daljnjim ulaženjem u temu rapskog plemstva. Bez obzira na to što sam daljnjim proučavanjem dostupnih izvora o danoj temi bio prisiljen djelomice odmaknuti od spomenutog predmeta vezanog za rapsko plemstvo², ipak mi je kroz cijeli daljnji rad upravo element dokazivanja plemenitosti kao i cijelo Mlacovićevo djelo bilo orijentir za razvijanje alternativne teze.

Tako se razvila teza rada za koju se na prvi pogled možda ne bi moglo reći da će naići na potvrdu, a koja glasi: rapski plemići su u većini svojih administrativnih poslova uživali pravnu nezavisnost od strane mletačke vlasti u 18. stoljeću³.

¹ Mlacović, D.; *Plemstvo i otok – pad i uspon rapskog plemstva*, Leykam international, d.o.o., Zagreb, 2012., str. 15.

² Prvotno sam namjeravao ići sa tezom o dokazivanju plemenitosti rapskih plemića nakon pada Mletačke Republike, međutim sam odustao zbog malog vremenskog raspona u kojem se to odvijalo te zbog daljnjeg proučavanja povijesnih izvora u kojem je postalo jasno da se danom temom bavio jedino dr. Mlacović.

³ Ovdje naravno se izuzima činjenica da su Mleci nakon preuzimanja vlasti u Rabu po drugi put 1409. godine ukinuli pravo rapskom stanovništvu da samo bira kneza. Razlog tome jest što je to bila samo pravna tehnikalija kojom su Mleci htjeli dati do znanja da su opet preuzeli Rab (Margetić, L., Strčić, P.; *Statut rapske Komune iz 14. stoljeća = Statut communis Arbae*; Rab – Rijeka, Grad Rab, Adamić, 2004., str. 41.), a druga je, o čemu će kasnije biti više govora, zbog toga što je sam knez imao veća politička ograničenja negoli primjerice Veliko vijeće.

2. KORISNOST IZVORA I VRELA

Postoje mnogi nazivi koji bi bili prikladni za temu kojom se bavi ovaj rad: *Rapska komuna u 18. stoljeću*, *Rapsko plemstvo u 18. stoljeću*, *Društvene, političke i gospodarske prilike na Rabu u 18. stoljeću*, *Rab pod upravom Venecije u 18. stoljeću* i još nekolicina drugih naslova. Razlog ovome jest činjenica da je upravo 18. stoljeće najmanje obrađeno u svim povijesnim izvorima o otoku Rabu, te je, kao što će biti evidentno daljnjim čitanjem ovog rada, nužno povezivanje i ispreplitanje pojma plemstva u 18. stoljeću, i to ne isključivo s drugim slojevima društva i vlasti u dotičnom razdoblju, već i sa svim navedenim u razdoblju koje mu je prethodilo. Oskudnost izvora za 18. st. navodi i Stjepana Antoljaka u svojoj knjizi *Izvori i literatura o prošlosti otoka Raba od ranoga srednjeg vijeka do godine 1797.*

Baveći se problematikom količine i dostupnosti izvora o otoku Rabu stoljeće po stoljeće od pada Zapadnog rimskog carstva⁴ pa sve do pada Mletačke Republike⁵, Stjepan Antoljak daje svakome tko želi istraživati stariju povijest Raba veoma detaljan uvid u količinu i kakvoću izvora, dostupnih i nedostupnih u većoj ili manjoj mjeri, napominjući prije svega kako je (cit.): *18. stoljeće na bazi izvora glede prošlosti Raba sasma neproučeno i nerasvijetljeno*⁶. Bez obzira na to što je Antoljakovo djelo objavljeno prije 29 godina (1986. godine) i što se više današnji izvori proučavaju, njegova tvrdnja dobiva time sve više na snazi i uvjerljivosti.

⁴ Antoljak, S.; *Izvori i literatura o prošlosti otoka Raba od ranoga srednjeg vijeka do godine 1797.*, Filozofski fakultet Zadar – zavod za povijesne znanosti i klasičnu filologiju, Skupština općine Rab – samoupravna interesna zajednica za kulturu, Zadar – Rab, 1986., str. 2.

⁵ Ibid., str. 29.

⁶ Antoljak navodi djelo rapskog svećenika Jakova Galzigne *Arbe 1797. Notizie storiche sacre, politicje, profane e curiose*. (Vijesti povijesne, crkvene, političke, svjetovne i zanimljive) kojeg je Rabljanin Ciprian de Cernota preveo s talijanskog na hrvatski jezik pod naslovom *Dalmacija godine 1797. (kronika Jakova Galzinje)* (ibid.), koje je dostupno za rad u čitaonici sveučilišne knjižnice u Zagrebu u časopisu *Obzor* pod brojevima koji pokrivaju razdoblje od 5. do 10. veljače, te u broju iz 12. veljače 1908. godine. (Čoralić, L.; *Prilog životopisu Rabljanina Mihovila Matije Spalatina – šibenskog biskupa (1796. – 1807.)*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001., str. 256.) Sama kronika pokriva razdoblje od 1. lipnja do 31. prosinca 1797. godine.

Iznimka koja potvrđuje pravilo je Kamporska kronika fra Odorika Badurine sačuvana u franjevačkom samostanu u Kamporu na Rabu. Doista, Badurinina kronika daje opsežnu kronologiju događaja na Rabu iz svih područja⁷. Naročito je od pomoći dodatna Badurinina abecedna kategorizacija po pojmovima koja neposredno pruža odlične mogućnosti snalaženja kao i u svakom drugom indexu. Kamporska kronika bi, bez obzira na određene nedostatke po pitanju akademskog oblikovanja teksta, kao i po pitanju navođenja izvora za iste⁸, mogla biti smatrana najiscrpnijim izvorom za temu ovog rada.

Djelo koje se na neki način najizravnije bavi tematikom rapskog plemstva, a samim time i rapske komune u 18. st. (iako samo u razdoblju od prvih pet godina nakon pada Mletačke Republike, odnosno od 1797. do 1802. godine) jest knjiga Dušana Mlacovića *Plemstvo i otok – pad i uspon rapskog plemstva*⁹. Dakle, neovisno o malom vremenskom rasponu koji je naveden u knjizi, ipak u njoj pronalazimo detaljno opisan ustroj rapske komune i njenih najvažnijih elemenata. Također, imamo već spomenutu problematiku sa dokazivanjem vlastitog plemićkog statusa¹⁰, koje ćemo se dotaknuti u posebnom poglavlju.

Imamo i *Statut rapske Komune* iz 14. stoljeća (izvorno *Statut communis Arbae*) kojeg su s latinskog jezika preveli, obradili i objavili – uz kratak povijesni pregled rapske komune i njene pravne povijesti – zajednički akademici Lujo Margetić i Petar Strčić. Značaj ovog izvora nemjerljiv je ne samo za povijest Raba, već i za, kako kažu sami

⁷ Prvotno je bila organizirana samo konološki te su redom navedeni samo datumi, a događaji su navedeni kako su se odvijali jedan za drugim bez ikakve dodatne kategorizacije – izuzev ako bi se slučajno dva događaja koja se odnose na isto područje interesa dogodila isti dan ili odmah sljedeći dan. Kasnije je fra Badurina napravio kategorizaciju po pojmovima, odnosno, svojevrzni indeks u kojem je abecednim redom popisivao pojmove kao podnaslove (npr.: Mundanije, Šume, Rab i papa...) te ispod svakog od tih pojmova kronološki popisivao događaje koje se odnose na temu (npr.: Galzigna (obitelj) 1730. (rujan) Ivan Galzigna ima solane u Dragi 243, gdje broj 243 označava stranicu na kojoj se ulomak koj govori o navedenoj temi nalazi, s time da je u većini slučajeva naveden točan datum, dok je rijetko naveden samo mjesec ili samo godina ispred teme). (Odoriko Badurina: *Kronika samostana sv. Eufemije u Kamporu na Rabu*, 3. knjiga (rukopis))

⁸ Fra Odoriko Badurina ju je stvarao na polovici 20. stoljeća za završetkom oko 1945. godine, odnosno, sa završetkom Drugog svjetskog rata.

⁹ Mlacović, 2012.

¹⁰ Mlacović, 2012., str. 17.

autori (cit.): „...*poznavanje srednjovjekovne pravne prošlosti gradova na istočnoj obali Jadrana*.“¹¹. Iako u statutu, kao ni u jednom drugom izvoru nije izričito navedeno, prema jednoj rečenici u poglavljima koja govore o pravnoj povijesti Raba (cit.): „*Tek 1105. godine za ugarskog kralja Kolomana dalmatinski otoci i gradovi priznaju ugarsko vrhovništvo koje traje sve do 1115. godine., kada Rab pada pod mletke i ostaje u njihovoj vlasti sve do 1797. godine*“¹².... “ Dalo bi se zaključiti kako je Rab imao u uporabi vlastiti Statut sve do pada Mletačke Republike 1797. godine. Od iznimne pomoći pokazala se i kronika Jakova Galzinje iz 1797 godine. u prijevodu Ciprijana de Cernotte, objavljujvana u nastavcima u zagrebačkom dnevnom listu *Obzor*¹³.

Nadalje, od preostalih izvora tu su redom sve djela koja većinom mogu poslužiti kao pomoćna literatura, u kojima se dade izvući i pokoja informacija koja se preklapa sa informacijama iz prije navedenih izvora, a često je bio slučaj da se radije citirao sekundarni izvor radi lakšeg i bržeg snalaženja. Izvori su sljedeći: *Rapski Zbornik* sa brojnim znanstvenim člancima vezanima uz Rab iz raznih područja znanosti¹⁴ knjige *Rab* autora Ivana Staničića¹⁵, *Rapske bratovštine i o biskupu Ivanu Luki Garagninu* autora don Alojzija Toića¹⁶, *Put po Dalmaciji* autora Alberta Fortisa¹⁷, *Rapske viteške igre*¹⁸ i *Rapska baština*¹⁹ autora Ive Barića, *Svakidašnjica u Rabu – od mistike do*

¹¹ Margetić, L.; Strčić, P.; *Statut rapske Komune iz 14. stoljeća = Statut communis Arbae*; Grad Rab, adamić, Rab – Rijeka, 2004., str. 5.

¹² Ibid., str. 13. – 14.

¹³ Galzinja. J.; *Arbe 1797. Notizie storice sacre, politiche, profane e curiose*, prijevod Ciprijana de Cernotte, Obzor, god. XLIX, Zagreb, 1908., br. 35.–39. i br. 42.

¹⁴ Grupa autora, *Rapski Zbornik*, JAZU / Skupština općine Rab, Zagreb, 1987.

¹⁵ Staničić, I.; *Rab*, Grafički zavod Hrvatske, Skupština općine Rab, Turistički savez općine Rab, Zagreb, 1992.

¹⁶ Toić, don A.; *Rapske bratovštine i o biskupu Ivanu Luki Garagninu*, Udruga rapskih samostreličara i Grad Rab, Rab, 1995.

¹⁷ Fortis, A.; *Put po Dalmaciji*, Globus, Zagreb, 1984.

¹⁸ Barić, I.; *Rapske viteške igre, Udruga rapskih samostreličara i Donja Ulica bb*, Rab, 1995.

¹⁹ Barić, I.; *Rapska baština*, adamić, Rijeka, 2007.

*renesanse i baroka*²⁰ te *Rab u osvit humanizma i renesanse*²¹ autora Ivana Pederina, *Otok Rab* autora fra Vladislava Brusića²², *Povijest Venecije* autora Gaetana Cozzija, Michaela Knaptona i Giovannija Scarabella²³, *Mletačka Republika* autora Charlesa Diehla²⁴, *Rab kroz stoljeća* autora Josipa Deželjina²⁵, *Rab – Grad umjetnosti* autora Miljenka Domijana²⁶, *Otok Rab* grupe autora²⁷, *Povijest 11*²⁸ i *Povijest 21*²⁹ biblioteke Jutarnjeg lista, razni znanstveni radovi iz Rapskog Zbornika I, znanstveni rad *Prilog životopisu rabljanina Mihovila Matije Spalatina – šibenskog biskupa (1796. – 1807.)* autorice Lovorke Čoralić³⁰, znanstveni rad *Prezimana stanovnika grada i otoka Raba od XV. do XX. stoljeća* autora Davora Frankulina-Travaša³¹, znanstveni rad Nikole

²⁰ Pederin, I.; *Svakidašnjica u Rabu – od mistike do renesanse i baroka*, matica hrvatska, Ogranak Matice Hrvatske u Rabu, Rab, 2011.

²¹ Pederin, I.; *Rab u osvit humanizma i renesanse*, SIZ za kulturu općine Rab i Turistički savez općine Rab, Zagreb, 1989.

²² Brusić, fra V.; *Otok Rab*, SIZ za kulturu općine Rab, Zagreb, 1990.

²³ Cozzi, I.; Knapton, M.; Scarabello, G.; *Povijest Venecije – svezak II.*, Izdanja Antibarbarus d.o.o., Zagreb, 2007.

²⁴ Diehl, C.; *Mletačka Republika*, TIPEX d.o.o., Zagreb, 2006.

²⁵ Deželjin, J.; *Rab kroz stoljeća*, Grad Rab, Povijesno društvo Rijeka i Glosa, Rijeka, 2010.

²⁶ Domijan, M.; *Rab – Grad umjetnosti*, Barbat, Zagreb, 2007.

²⁷ Grupa autora, *Otok Rab*, Fabra d.o.o., Zagreb, 2004.

²⁸ Grupa autora, *Povijest 11*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2008.

²⁹ Grupa autora, *Povijest 21*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2008. (21. knjiga serije *Povijest* u izdanju Jutarnjeg lista jest, prema autorovim – autor je dr. Ivo Goldstein – riječima (cit.): „...*dopunjena i proširena verzija moje knjige 'Hrvatska povijest', objavljene 2003. godine.*“ Neovisno o tome, u ovom slučaju vodi se, kao i ostalih 20 knjiga u seriji u citiranju pod grupom autora u svrhu jednostavnije kategorizacije.

³⁰ Čoralić, 2001.

³¹ Frankulin-Travaš, D.; *Prezimana stanovnika grada i otoka Raba od XV. do XX. stoljeća*, Rad. Zavoda povij. Znan. HAZU, Zadar, sv. 45/2003., str. 97-127.

Crnkovića *Četiri isprave o rapskom pašnjačkom agraru*³² te razni arhivski izvori uzeti iz zadarskog³³ i riječkog³⁴ arhiva.

U većoj ili manjoj mjeri sva pomoćna literatura se pokazala korisnom u izradi ovog rada te ne vrijedi posebno izdvajati nijedan izvor iz ove kategorije. Problematičnima su se ipak pokazali arhivski izvori. Naime, dok se Kamporska kronika, kako je već spomenuto, pokazala kao više nego zadovoljavajući izvor³⁵, arhivski izvori iz zadarskog, a posebno iz riječkog arhiva, bili su relativno neupotrebljivi na nekoj ozbiljnijoj razini. Arhivski izvori iz Državnog Arhiva u Zadru su još u određenoj mjeri čitki te samim time upotrebljivi za neku vrstu birokratskih referenci tog doba, dok su arhivski izvori preuzeti iz Državnog Arhiva u Rijeci bili u potpunosti neupotrebljivi, što zbog krajnje nečitkog rukopisa, što zbog oštećenja nastalima djelovanjem vode, gljivica i drugih bioloških elemenata koji odmakom vremena negativno djeluju na građu u arhivu.

³² Crnković, N., *Četiri isprave o rapskom pašnjačkom agraru* // *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 1. izdanje, XXIII. Svezak, Pazin – Rijeka, Historijski arhiv Pazin – Historijski arhiv Rijeka, 1980.

³³ HR-DAZD-14, Arhiv stare rapske općine, Spisi kneza Marka Antuna Cornera (1787. – 1790.) te HR-DAZD-28, Spisi bilježnika Jurja Spalatina (1765. – 1780.) iz fonda rapskih bilježnika

³⁴ HR-DAR-31, Općina Rab /Ora/, Libro delle parti del Consiglio dei sig, Nnhili della magnifica Comune (2 sveska), Libro giornale della magnifica Oomunita di Arbe (1741-1788) (1 svezak) te Acta communitatis (1663-1918) (16 svezaka)

3. FORMIRANJE RAPSKE KOMUNE PRIJE I NAKON ZADNJEG DOLASKA MLEČANA 1409. GODINE

3.1. Kako je Rab dospio u domenu krilatog lava

Rapska komuna je povijesno gledano veoma složen pojam. Uz brojne izmjene njene strukture koje su pratile izmjene vladara pod čijom je vlašću Rab potpadao, ipak postoji određena dosljednost u izvorima koji bilježe ustroj komune napravljen od strane Mlečanana nakon kupnje Dalmacije od Ladislava Napuljskog (slika 6) 1409. godine, nakon čega se i Rab sa svim svojim posjedima našao pod mletačkom vlašću³⁶ pod kojom je ostao isti sve do propasti Mletačke Republike 1797. godine. Iako nigdje nije izričito navedeno, ipak se bez posebnog naglašavanja u literaturi prešutno podrazumijeva da je političko i društveno uređenje na Rabu bilo jednako od prodaje Dalmacije Veneciji 1409. do pada Mletačke Republike 1797. godine. Dušan Mlacović tako navodi kako je (cit.): „...stanovništvo kvarnerskog otoka sebe kao zajednicu početkom 19. stoljeća doživljavalo isto kao i u posljednjih 400 godina.”³⁷.

Rabljani³⁸ su prije same prodaje Dalmacije bili odani kralju Žigmundu³⁹ (slika 5) te su sukladno tome za svoga kneza izabrali njegova vazala na Krku, Nikolu Frankopana. Dotad su Rabljani bili isprva vjerni Žigmundu da bi zatim prvo prešli Ladislavu Napuljskome, a nakon toga ponovo na Žigmundovu stranu.

Rab je prije ovog događaja bio i pravno gledano pod Žigmundovom vlašću. Kroz cijelo razdoblje nakon smrti kralja Ljudevita neprestano su se, ne samo na Rabu već i u drugim dalmatinskim gradovima vodile borbe između dvije stranke – jedne

³⁶ Brusić, 1990., str. 87.

³⁷ Mlacović, 2012., str. 14.

³⁸ Treba odmah napomenuti kako se ovdje misli na sve Rabljane, plemiće i pučane, a tako će biti dok se u tekstu ne upozori na suprotno značenje.

³⁹ Fra Vladislav Brusić ga navodi pod imenom Sigismund (Brusić, 1990., str. 86.), no za potrebe ovog rada koristiti ćemo se oblikom imena iz novije hrvatske historiografije – Žigmund (Goldstein et al., 2008., str. 141.)

priklonjene kraljici Mariji i kralju Žigmundu te druge koja je bila uz Ladislava Napuljskog.

Borbe oko lojalnosti plemstvu vodile su se na svim razinama što je uzrokovalo neprestana sukobljavanja i plemića i pučana međusobno i unutar pojedinačnih frakcija. U neprestanoj pripravnosti vrebali su krčki plemići braća Stjepan i Ivan Frankopan. Koristeći vlastiti povlašteni položaj koji su uživali na Rabu (obojica su u više navrata bili izabrani za rapske knezove), nastojali su utjecati na rapsko stanovništvo u korist Marije i Žigmunda, a istu su zadaću obnašala i dvojica utjecajnih hrvatskih plemića, braća Nikola i Ivan Gorjanski (de Gora). Nikola je imao mogućnost neposrednijeg djelovanja, zbog toga što je ranije na dar od kralja Žigmunda dobio otoke Cres i Lošinj, te je, kao i Frankopani, također u više navrata bio izabran za rapskog kneza.

Krajem 1402. godine Rabljani su, vjeruje se, vodeći se za krčkim biskupom Nikolom Frankopanom, ipak otkazali vjernost Žigmundu i prešli na Ladislavovu stranu⁴⁰. Goldstein navodi kako su ga za kralja iste godine već bili priznali Zadar, Šibenik i Trogir⁴¹. Prirodni tijek događaja nalagao je da se nemiri na Rabu, kao i na ostalim mjestima u dalmatinskom priobalju između dvije stranke zaoštre, kako je u konačnici i bilo. Nakon protjerivanja Žigmundovih pristaša s otoka 1405. godine sklopljen je mir između dvije strane te su se prognanici vratili u grad⁴². Iako se nigdje u izvorima ne navodi pravi razlog takvog preokreta, prikladna je slučajnost to što je Žigmund iste godine krenuo u protunapad, natjeravši Ladislavovog namjesnika u Ugarskoj, Hrvatskoj, Dalmaciji i Bosni da mu se pokori, čime je otpor protiv kraljice Marije i kralja Žigmunda napokon i službeno slomljen⁴³.

Dvije godine ranije na krunidbi Ladislava za kralja u Zadru, rapski poslanici pojavili su se danima kasnije, kad je već cijela ceremonija bila gotova, te ga zamolili za potvrdu svojih prijašnjih prava kao i zaštitu imanja na otoku Pagu, u prvom redu od Zadra.⁴⁴ Nije poznato kojim insignijama je okrunjen, jer je krunom sv. Stjepana već prije njega

⁴⁰ Brusić, 1990., str. 84. – 85.

⁴¹ Goldstein et al., 2008., str. 143.

⁴² Brusić, 1990., str. 85.

⁴³ Goldstein et al., 2008., str. 143.

⁴⁴ Brusić, 1990., str. 85. – 86.

bio okrunjen Žigmund⁴⁵. Ladislav Rabljanima potvrđuje sva njihova otprije priznata prava, uz preporuku – koja je po svojoj prirodi bila više uvjet negoli preporuka – da za vlastitog kneza izaberu jednog od njegovih pristaša, što su u konačnici i učinili.

Rabljani su cijelo vrijeme najveću privrženost gajili prema Nikoli Frankopanu, što se pokazalo ključnim za ponovni prelazak u Žigmundov tabor. Ni godinu dana nakon krunidbe Ladislava za kralja te nakon što je isti priznao Rapskoj komuni već postojeća prava, Rabljani se, zahvaljujući pomirbi Nikole Frankopana s Žigmundom vraćaju pod Žigmundovu vlast. Napravili su to tako da su Nikoli Frankopanu poslali izaslanstvo koje mu se u ime rapske općine požalilo na loše stanje na otoku, te su mu objavili kako su se odlučili da kao jedinog mogućeg kneza mogu izabrati nekog privrženog kralju Žigmundu, u ovom slučaju Nikolu Frankopana.

Rabljani ga, dakle, biraju za doživotnog kneza, određivši mu godišnju plaću od 1000 libara. Nikola im pohvali odluku te im zauzvrat daje pravo da u njegovom odsustvu sami biraju njegovog zamjenika – *vicarium* – koji će ga zastupati na otoku. Ladislav je uz pomoć Ivana Lošinjanina (*Ivan Lusignano*) pokušao vratiti Rab pod svoju vlast, nakon što mu nije uspjelo mirnim putem ponovno pridobiti Rabljane. Nikola Frankopan je, međutim, 1408. godine uspio osloboditi Rab te je tom prigodom Žigmund Luksemburški još jednom priznao Rabljanima sve njihove povlastice⁴⁶. Nedugo nakon toga dolazi do dobro poznate prodaje Dalmacije Veneciji od strane Ljudevita Napuljskog.

Sam razlog prodaje nije u potpunosti jasan, ili bolje rečeno, navodi ih se više u samim izvorima, te se na jednom mjestu spominje primoranost Ladislava na prodaju iz razloga što je sam vidio kako mu je titula samo (cit.): „...*mrtvo slovo na papiru*...“⁴⁷, dok se opet s druge strane zasluge za prodaju pripisuju samim Mlečanima, odnosno (cit.): „...*njihovoj spretnoj i lukavoj diplomaciji koja je cijelo vrijeme živo radila*...“⁴⁸.

⁴⁵ Goldstein et al., 2008., str. 143.

⁴⁶ Uzima se da je Nikola Frankopan, priznavši Rabljanima prije njihove povlastice u Žigmundovo ime, samim time jer je bio njegov vazal, te iako Ladislav nikad nije u potpunosti preuzeo Rab već ga je njegov vojskovođa samo držao pod okupacijom, ipak je, formalnosti radi, bilo potrebno da Žigmund nakon oslobođenja Raba prizna Rabljanima njihove povlastice još jednom. (Brusić, 1990., str. 86. – 87.)

⁴⁷ Goldstein et al., 2008., str. 143.

⁴⁸ Brusić, 1990., str. 87.

Ipak se posvuda dosljedno navodi iznos od 100 000 dukata koji je Venecija platila Ladislavu i to za (cit.): „...*Zadar, Novigrad, Pag i Vranu s pravima na čitavu Dalmaciju*.“⁴⁹ Sam Rab bio je izuzet iz prodaje te je samo zahvaljujući volji rapske komune otok tek naknadno bio pridružen Mletačkoj Republici.

Rabljani su u tom trenutku i dalje uživali zaštitu Žigmundovog vazala Nikole Frankopana, odnosno, bili su formalno pod vlašću Žigmunda. Međutim, činjenica da je otok Pag bio uključen u Ladislavovu prodaju Dalmacije je dio stanovništva natjerala da formiraju stranku koja je zagovarala pripojenje Mletačkoj Republici. Razlog je bio taj da je rapska općina na otoku Pagu imala brojne posjede kojih se nije željela odreći, a ponajmanje se tih posjeda želio odreći barem dio Rabljana. U gradu su ubrzo nastali nemiri potaknuti ponovnim formiranjem dvije stranke, jedne koja je pod svaku cijenu htjela ostati pod Žigmundovom vlašću te druge koja je zagovarala pripojenje Mletačkoj Republici zbog već spomenutog otoka Paga koji je prodajom Dalmacije pripao Veneciji, a na kojem su rapski patriciji imali razne posjede.

Pobunu je podigao Žigmundov pristaša⁵⁰ te bez obzira na to što izvori navode jedino za da su pripadnici mletačke vlasti izgubili živote u pobuni, ista ipak u konačnici prevladava te 1409. godine za kneza je izabran Mlečanin Marco Michieli. Službeno se, stoga, 3. veljače sastalo Veliko općinsko vijeće u velikoj dvorani te s velikom većinom glasova⁵¹ usvojilo Michielijev prijedlog da se (cit.): „...*sva općinska dobra i svi prihodi rapske općine predaju duždevoj vladi u Mlecima, uz uvjet da ona plaća kneza i druge općinske činovnike*“⁵².“ Nadalje, rapski knez je mogao odabrati i poslati u Veneciju izaslanika koji je imao srediti da se službeni dio primopredaje grada Mlečanima obavi u najboljem redu.

Rabljani, međutim, nisu računali na to da su se u Veneciji cijelo vrijeme nalazili izaslanici Nikole Frankopana, dotadašnjeg rapskog kneza⁵³, koji Mlečanima javljaju

⁴⁹ Goldstein et al., 2008., str. 143.

⁵⁰ Ivan de Dominis (Joannes qui et Jovaninus)

⁵¹ 26 glasova za i 2 protiv

⁵² Brusić, 1990., str. 87. – 88.

⁵³ Zanimljiva situacija u kojoj su Rabljani odabrali novog kneza (Michielija) bez da su prvo službeno dužnosti razriješili već postojećeg (Frankopana). Razlog tome je bio novi, maksimalno ograničavajući sustav odabira rapskog kneza. Dok su prije Rabljani imali donekle slobodan oblik odabira kneza (morao

kako je krčki knez uznemiren zbog sumnje da mu se namjerava oduzeti otok Rab. Odbija mirno predati otok kojeg uživa po milosti svojeg kralja Žigmunda, ali, ako mu ga Mlečani doista žele oduzeti, tada neka mu se to otvoreno i kaže. U tom slučaju bi on vlastoručno mirno predao Rab posredstvom jednog opunomoćenika, jer mu je od iznimne važnosti očuvanje prijateljskih odnosa s Mletačkom Republikom.

Odgovor Mlečana na neki način bio je očekivan, utoliko što su doista imali na umu Rab uzeti za sebe, samo što se njihova retorika djelomično razlikovala. Frankopanovim izaslanicima je, dakle, 13. rujna 1409. godine dano do znanja kako ne dolazi u obzir nikakva službena primopredaja posredovanjem kako je to zamislio Nikola Frankopan, jer je Rab već u potpunosti njihov, te da njemu samome ne bi slučajno palo na pamet vršiti ikakvu primopredaju otoka stranoj vlasti, jer za to nema više ni ovlasti. Naravno, ovako samouvjeren odgovor mogao je doći tek nakon poruka mletačkih prokuratora iz Zadra, kojima su Rabljani nekoliko dana ranije dojavili o njihovoj želji (dakle, želji cijelog otočnog stanovništva) da otok i grad prijeđu pod mletačku vlast.

Duždev odgovor nakon što su mu njegovi prokuratori dojavili o rapskim molbama o pridruživanju Veneciji bio je inzistiranje da se Rab, a ujedno i cijeli otok pripoji Mletačkoj Republici bez ikakvih dogovora i kompromisa. Isto tako im se naredi (cit.): „...da nastoje da dobiju u svoje ruke i utvrde na otoku i to na taj način koji im se bude učinio najzgodniji.⁵⁴“. Dogodilo se, stoga, da su Mlečani rapsku utvrdu koju je branio knez Nikola Frankopan morali zauzeti na silu, nakon čega je njegova vojska napustila otok Rab⁵⁵.

Razlog ovakvog ulaženja u dubinu događaja koji su prethodili prodaji Dalmacije, kao i onih koji su se odvijali nedugo nakon je vrlo jednostavan. U većini povijesnih izvora se navodi kako je rad potpao pod mletačku vlast nakon što je Ladislav Napuljski prodao Dalmaciju s otocima Mletačkoj Republici. Sama ta tvrdnja nije ni povijesno ni činjenično netočna, jer se prijelaz rapske komune pod mletačku vlast doista dogodio

ga je potvrditi kralj), po dolasku Mlečana 1409. to se mijenja te je mletačka vlast u Veneciji konačno uspjela u tome da mletački dužd isključivo svojevoljno bira rapskog kneza. (Deželjin, 2010., str. 113.)

⁵⁴ Brusić, 1990., str. 88. – 89.

⁵⁵ Ibid., str. 89.

nedugo nakon prodaje Dalmacije Veneciji. Ipak, potrebno je dodatno razjasniti sve okolnosti koje su do toga dovele iz dva razloga.

Prvi je taj da nekome nedovoljno upoznatim sa samim događajem lako se može činiti kako je sama prodaja Dalmacije izravno uključivala i Rab, odnosno, da je Rab bio sastavni dio Dalmacije te je samim time prodajom izravno dospio pod mletačku vlast. Ovo naravno nije točno, te je, kao što smo vidjeli, Rab bio u potpunosti pod vlašću Žigmunda Luksemburškog, odnosno, pod upravom njegovog vazala, krčkog kneza Nikole Frankopana.

Drugi razlog ima veze sa istinskim okolnostima pod kojima je Rab dospio pod vlast mletačkog dužda. Rabljani nisu, dakle, u trenutku prodaje Dalmacije imali ikakvu legitimnu obvezu prijeći Mlečanima. Naravno da je nemoguće predvidjeti koliko dugo bi se Rab zadržao pod krunom sv. Stjepana da nisu u tom trenutku odlučili kako su im njihovi posjedi na otoku Pagu važniji od vjernosti kralju Žigmundu.

Sve ovo su hipotetske situacije koje, iako nisu korisne za postizanje krajnjeg cilja u povijesnoj znanosti, ipak daju sliku o mogućim alternativnim ishodima. Bez obzira na to što ne možemo u potpunosti predvidjeti trenutak u kojem bi Mlečani krenuli (kao i to ako bi krenuli) u osvajanje Raba u slučaju da se Rab nije mirnim putem – te u konačnici i na prevaru – priključio Mletačkoj Republici, ipak stoji činjenica kako su Rabljani isključivo vlastitom voljom ili krivnjom, kako je već bolje reći, bili potpali pod mletačku vlast.

3.2. Rapska komuna prije uspostave mletačke vlasti 1409. godine

Naseljavanje otoka Raba započeto je, vjeruje se, već u doba ilirskog plemena Liburna, za kada se smatra da je izgrađena i rapska luka. Oblici imena pod kojima se Rab spominje kod grčkih i rimskih pisaca u najstarijim izvorima su: Arba, Arva, Arbia i Arbitana. Prijevod iz indoeuropskog jezičnog korijena ARBA bio *mrk*, *taman*, *šumovit*, što daje naslutiti kako je otok bio prekriven zimzelenom šumom u antičko

doba, što je i danas slučaj. Dolaskom Slavena - Hrvata ime se u 7. stoljeću preoblikuje – kako bi bilo prikladnije za izgovarati na jeziku Slavena – u Rab.⁵⁶

Dolaskom Rimljana Rab konačno dobiva svoje prve 'opipljive' povlastice od nekog vladara u svojoj povijesti. Rimski car Oktavijan August 10. godine prije Krista daje Rabu status municipija, što je uz podizanje utvrđenih zidina s kulama u svrhu obrane značilo i komunalnu samostalnost, tzv. (cit.) „...*Rim u malome. Dobio je svoj ustav, tj. pravila o organizaciji grada, gradsko vijeće i gradsku upravu, gradsku blagajnu, svećenstvo, sudište i drugo*⁵⁷.“ U kasnijim godinama rimske vladavine se uz ime Arba dodaje pridjev *felix*⁵⁸.

Carstva i vladari su se mijenjali, ali ni za vrijeme Bizanta, hrvatskih kneževa, kraljeva, mletačke vlasti od 1095. do 1098. godine, kao ni od 1115. do 1358. godine kada za vrijeme ugarskog kralja Kolomana Rab uz sve ostale dalmatinske gradove i otoke potpada pod mletačku vlast, s time da se Koloman, bez obzira na to što je mirno i svojevoljno predao mletačkom duždu vlast nad dalmatinskim gradovima i otocima zakleo kako će (cit.): „...*poštovati drevnu samoupravu (autonomiju) dalmatinskim gradovima i Rabu, te im prepustiti slobodan izbor biskupa i priora (kneza) rapskog i da će ih osloboditi od plaćanja godišnjeg danka. Ujedno su Rabljanima potvrđene i darovnice koje im je, u svoje vrijeme, dodijelio hrvatski kralj Petar Krešimir IV*⁵⁹.

Dakle, Rabu ne samo da su bila očuvana sva prava koja su mu bila priznata još od doba Oktavijana - znači preko 1400 godina – nego su mu od tada pa sve do 1409. godine priznavana i očuvana još pokoja, što vidimo po povlasticama koje im je bio dodijelio hrvatski kralj Petar Krešimir IV. Jedino razdoblje u kojem je Mletačka Republika imala vlast na otoku, a koje je vrijedno spomena jest ono od 1409. do 1797. godine (slika 8), jer je upravo tada došlo do najznačajnijih promjena u rapskoj komuni po pitanju uprave, gdje su Mlečani, iako su u osnovi sačuvali stare rapske običaje, povlastice i prava, ipak uveli neke značajne promjene zbog kojih rapska komuna nije više, barem na početku, imala onu razinu neovisnosti kakvu je poznavala prije.

⁵⁶ Deželjin, 2010., str. 79.

⁵⁷ Ibid., str. 81.

⁵⁸ Prijevod s latinskog bi bio *sretan*, također, epitet *felix* je označavao prosperitet, uspon, slavu i zahvalnost za posebne zasluge. (Ibid., str. 82.)

⁵⁹ Ibid., str. 84. – 90.

3.3. Promjene u rapskoj komuni po uspostavi mletačke vlasti 1409. godine

Rabljani su od Mlečana očekivali da će im, kao i u prijašnja vremena kada je Rab bio pod njihovom vlašću i ovoga puta biti rutinski potvrđena sva njihova dotadašnja stečena prava. U prilog tome im je išla tisućljetna povijest te iskustvo koje su imali, ne samo s Mlečanima kod prijašnjih zauzeća Raba, već i sa ostalim vladarima pod koje je Rab tijekom povijesti potpadao. Uvjerenje o očuvanju dotad priznatih prava im je davalo odlučnost u to da se svojevrijedno rebase pod vlast mletačkog dužda. Ipak, na kraju se to uvjerenje ipak pokazalo neutemeljenim⁶⁰.

Da bude jasno, Rab je i dalje bio priznat formalno kao autonomna komuna sa svim svojim dotadašnjim ustanovama koje su postojale još o rimskog doba. Mlečani su ipak, bez obzira na obećanje kako neće dirati u stare običaje, prava, ustanove i povlastice, ipak učinili određene promjene koje su bile i te kako osjetne samim Rabljanima. Način na koji su Mlečani mijenjali stanje na otoku je bio do određene mjere i suptilan, barem otpočeka. Već postojeće ustanove se nisu ukidale, već su se mijenjali službenici, procedure izbora novih kao i sam sadržaj i svrha pojedine ustanove⁶¹.

3.3.1. Rapski knez

Za početak je tu titula kneza, odnosno priora, ovisno o kojem razdoblju govorimo. Dotad je na Rabu, kao i u ostalim dalmatinskim gradovima na čelu komune bio prior. Ponegdje se spominje kako je i prije 1409. godine, zamjenom titule priora za titulu *comesa*⁶² došlo do posredovanja vlasti. Drugim riječima, rapski knez je već tada – nije poznato u kojoj mjeri – vladao prema uputama iz Venecije. Naime, Rab je u sukobu između Venecije i Ludovika Anžuvina 1345. godine te Venecije i Zadra 1358. godine

⁶⁰ Brusić, 1990., str. 97.

⁶¹ Deželjin, 2010., str. 98.

⁶² Kneza (lat.)

stao na stranu Venecije. Međutim Venecija se Mirom u Zadru uspostavljenim 18. veljače 1358. godine odriče prava na cijelu Dalmaciju, tako da je Rab vraćen pod Hrvatsko-ugarsku krunu⁶³. 1409. godine Mlečani uvode znakovite promjene što se tiče titule kneza.

Rabljani su dotad slobodno i svojom voljom birali vlastitog kneza. Proces biranja kneza je bio dug, mukotrpan i složen. Službeno se, na način koji će biti opisan u narednim recima, izbor vršio do 1358. godine, do kada se knez birao među članovima Velikog vijeća, a nakon 1409. godine je, bez obzira na nastavak takvog odabira kneza, nadodano da mletački dužd ima pravo ulaganja veta na izbor kneza. Također, nakon 1409. godine za kneza više nije mogao biti izabran nitko od građana Raba⁶⁴.

Proces izbora rapskog kneza opisuje Ivo Barić u svom djelu *Rapske viteške igre*:

„Kneza je biralo veliko vijeće koje je sazivao sud. U gradskoj vijećnici je najprije izabrano 18 izbornika (electores) iz redova plemića i 18 izbornika iz redova pučana. Veliko vijeće je u pravilu brojilo 50 plemića i 50 pučana. Izbor se vršio kuglicama ili listićima vađenjem iz 'šešira' (capellus). Kuglica ili listića je moralo biti u šeširu onoliko koliko je bilo vijećnika. Među kuglicama je bilo 18 pozlaćenih, a među listićima 18 označenih u omotnicama. Oni pučani koji su digli 18 pozlaćenih kuglica i oni plemići koji su digli 18 označenih omotnica postali su izbornici, odnosno, oni koji će birati kneza. Broj izbornika se u drugom krugu glasovanja smanjio na 12 plemića i 12 pučana, a tom izboru nisu smjeli biti nazočni oni koji su otpali u prvom krugu. Ova 24 izbornika su po izboru odlazila u Rapsku katedralu (slika 9). Uz budno praćenje sudaca izabirali su svoga kneza. Za to vrijeme zatvarala su se sva vrata Katedrale (conclave). Bili su bez jela i pića i nisu izlazili do izbora kneza. Po dogovoru o izboru, sud je objavljivao ime kneza na svečani način u gradskoj loži⁶⁵ (slika 11).“

Ponovnom uspostavom mletačke vlasti na Rabu te već spomenutom neformalnom smjenom zadnjeg kneza kojeg su Rabljani sami izabrali – Nikole Frankopana – Mlečani uvode odredbu prema kojoj samo mletački dužd, odnosno dužd zajedno sa

⁶³ Ovdje imamo više slučaj simpatiziranja Venecije negoli stvarne mletačke vlasti na Rabu kroz rapskog kneza, zbog čega se ta epizoda ne navodi kao iznimka u višestoljetnom očuvanju rapskih prava i oblika vladavine sve do 1409. godine (Domijan, 2007., str. 27.)

⁶⁴ Barić, 1995., str. 54.

⁶⁵ Ibid.

svojim vijećem⁶⁶, ima pravo odabrati rapskog kneza. Tako je rapski knez od tada pa sve do 1797. godine bio tek dužddev namjesnik na Rabu⁶⁷. Ovime je znatno umanjena moć plemstva na Rabu, što to valja posebno imati na umu kada budemo govorili o stanju i događajima na otoku tijekom 18. stoljeća.

Knez, dakle, dobiva veće ovlasti upravo zbog toga što mletački dužd mora, zajedno sa svojim savjetnicima, imati uvid u što veći opseg poslova na Rabu. U počecima, dok se birokratski aparat rapske komune dolaskom Mlečana 1409. godine tek gradio, to je značilo pravu vojničku strahovladu koja nije previše jenjavala ni kasnije. Ta strahovlada je bila nužna dok se državnički aparat na Rabu ne uspostavi, te su (cit.): „...*svugdje vladale stroge i iznimne okupatorske mjere*“⁶⁸. U kneževoj ovlasti nalazila se sva upravna, vojnička i sudačka vlast. Kod sudačkih i upravnih poslova knez je imao pomoćnika u bilježniku⁶⁹, koji je vodio kneževu pisarnu, gdje su mu pomoćnici bili pomagač pisarne⁷⁰ i drugi službenici⁷¹, među kojima se navodi pomoćnik s titulom glasnik⁷².

Nadalje, knez je pod svoju upravu uzeo i ona dobra koja su prije bila pod općinskom upravom, kao što je bivša općinska blagajna. Dakako, morao je i ovdje imati pomoćnika, a to je u ovom slučaju bio blagajnik⁷³. On je u kneževo ime vodio blagajnu, prikupljajući novac koji je dolazio od najma pašnjaka koji su dotad bili općinski te od izravnog (glavarina, zemljarina i kućarina) i neizravnog (vino, sol i trgovinu)⁷⁴ prihoda. Blagajnik je radio obračune za svako tromjesečje, dok je na kraju godine radio bilancu prihoda i rashoda. Za troškove riznice bilo mu je dozvoljeno potrošiti najviše 20 soldi na godinu te su ga samim time zapadali i određeni materijalni troškovi. Kada

⁶⁶ Deželjin navodi kako je (cit.): „...*rapski knez biran uvijek među Mlečanima*...“, što bi se moglo protumačiti na način da je biran od strane vrhovne vlasti (dužda i vijeća), uz to da bi, naravno, dužd imao zadnju riječ. (Deželjin, 2010., str. 98.)

⁶⁷ Tzv. *Conte e capitano* (ibid.)

⁶⁸ Brusić, 1990. str. 120.

⁶⁹ Tzv. *cancelliere* ili *notario* (ibid.)

⁷⁰ Tzv. *coaudiotore in cancelleria* (ibid.)

⁷¹ Tzv. *ufficiali* (ibid.)

⁷² Tzv. *praeco* (ibid.)

⁷³ Tzv. *camerario* ili *camerlengo* (ibid.)

⁷⁴ Brusić, 1990., str. 120.

bi došlo vrijeme za izradu godišnje bilance, blagajnik bi morao višak prihoda predati najkasnije 22 dana nakon izrade bilance gradske blagajne. Još jedna od zadaća blagajnika bila je postavljanje pedeset tzv. *čuvara otoka* da prijavljuju prihode stanovnika, po čemu se onda određivalo koliko koji stanovnik ima platiti poreza⁷⁵. Višak dohodaka od blagajne bi se slao u Veneciju⁷⁶. Knjiga prihoda i rashoda nalazila se u kneževom uredu, dok su kontrolu nad knjigom računa uz kneza imali još potknez i suci⁷⁷. Za troškove gradske riznice postojale su dvije knjige, jedna koja je bila kod kneza, a druga kod blagajnika⁷⁸.

Uz to što je vrhovna vlast nad vojskom, sudstvom i upravom bila u rukama kneza, što će reći da je bila neizravno u rukama dužda, mletačka je vlast uz to na Rabu nametnula svoje životne običaje i zakone. Znatno su se ovlasti Rabljana umanjile te oni ili više nisu upravljali svojim mjestima (selima), ili su se njihove ovlasti svele na manje važne, unutarnje potrebe. Još jedan alat za promicanje mletačke volje i interesa bio je novi statut kojeg su Mlečani nametnuli Rabljanima.

Prema svemu ovome imamo situaciju u kojoj je vlast na Rabu od 1409. pa sve do kraja Mletačke Republike 1797. godine bila centralizirana do najvišeg nivoa. Sva vlast bila je koncentrirana oko kneza, koji je bio izravni namjesnik mletačkog dužda. Ipak, knez je uz sve navedene ovlasti imao i neka ograničenja zahvaljujući kojima je bio više ovisan o Veneciji nego što je rapska komuna, a time i cijeli otok, bio ovisan o njemu.

Uz to što za rapskog kneza nije više mogao biti izabran netko tko je građanin Raba, nije mu bilo dopušteno naknadno postati građaninom Raba. To je uređeno tako što mu je bilo zabranjeno kupovati nekretnine na Rabu, jer bi u tom slučaju, po rapskom statutu postao građaninom Raba. Dobivao je od općine samo plaću, a od građana je mogao na poklon primiti samo meso divljači u vrijednosti od dva mletačka groša na dan. Rapska općina knezu je bila obvezna osigurati solidan stan u Kneževoj palači te brod s posadom od 50 ljudi za plovidbu do Venecije. Samim brodom knez nije zapovijedao, što je vidljivo u činjenici da nije imao ovlasti narediti da brod ostane u Veneciji dulje od 8 dana, dok je sam knez smio boraviti ondje najduže 6 mjeseci.

⁷⁵ Barić, 1995., str. 55.

⁷⁶ Brusić, 1990., str. 120.

⁷⁷ Barić, 1995., str. 53.

⁷⁸ Ibid, str. 55.

Uz već spomenutu knjigu prihoda i rashoda, u kneževom uredu nalazio se još i pečat Općine (Grada) kojeg knez nije mogao upotrijebiti bez znanja većine od trojice općinskih sudaca⁷⁹. Još jedan element rapske komune nad kojim rapski knez nije imao ovlasti bio je sanktuarij (slika 12). Sanktuarij je bio ormarić smješten iza glavnog oltara rapske katedrale u kojem su se nalazile vladarske povelje, mirovne nagodbe te drugi dokumenti kojima je bio vidljiv način vladanja otokom, objedinjeni u tzv. 'crvenu knjigu' (slika 14). U sanktuarij je također bila pohranjena i lubanja sv. Kristofora (slika 13), zaštitnika Raba te je pokazivanje njegove lubanje u predvečerje njegova praznika (večer sa 26. na 27. srpnja) bio običnome puku jedini dokaz postojanja. Ni rapski knez ni rapski biskup nisu mogli narediti ključarima otključavanje sanktuarija, već su ga oni otvarali isključivo na poziv zbora rapskih plemića⁸⁰.

3.3.2. Ostale ustanove i službe u rapskoj komuni

Bez obzira na potpunu kontrolu kneza nad svakim dijelom vlasti i administracije u rapskoj komuni, zahvaljujući upornosti plemića kojom su iskazivali svoje nezadovoljstvo u počecima mletačke vladavine, dužd im je ipak dozvolio utjecaj na lokalnu upravnu i sudsku vlast u određenoj mjeri. Osnovano je i tzv. Vijeće plemenitih, u kojemu su plemići imali utjecaja na izbor plemenitih sudaca. Kasnije su ta dva suca stekla pravo zamjenika kneza u njegovom odsustvu te je bilo moguće i da budu proglašeni savjetnicima kneza za vrijeme građanskih i krivičnih parnica⁸¹.

Već je spomenuto kako su postojala tri suca u rapskoj općini. Od njih trojice, dvojica su bili plemići⁸² dok je jedan bio pučanin. U slučaju zasjedanja navedene trojice

⁷⁹ Barić, 1995., str. 52. – 53.

⁸⁰ Iako je, službeno, vlast na otoku obnašao knez u ime mletačkog dužda, ipak su postojali elementi vlasti u kojima su rapski plemići sačuvali određenu moć, o čemu će biti više riječ kasnije. (Mlacović, 2012., str. 12.)

⁸¹ Deželjin, 2010., str. 99.

⁸² Tzv. 'plemeniti suci' navedeni u prijašnjem ulomku.

sudaca, sud se zvao *Curia maior*⁸³. Također su mogla zasjedati i dvojica plemića bez trećeg suca pučanina te bi se tada sud zvao *Curia minor*⁸⁴. Sva trojica bili su birani na šest mjeseci te su oni koji su već bili izabrani morali nakon svojih odsluženih šest mjeseci *judikature*⁸⁵ čekati još šest mjeseci prije nego li su mogli biti ponovo izabrani. Plaća koju su za obavljanje dužnosti suca dobivali iznosila je 10 mletačkih libara za 6 mjeseci službe.

Veliko vijeće koje je kao jednu od svojih dužnosti imalo i odabir kneza, što je nakon 1409. godine bilo samo formalno potvrđivanje dužddevog kandidata za kneza. Veliko vijeće imalo je i vlastitog odvjetnika, koji je u pravilu bio na usluzi svakome tko ga je mogao platiti. Odvjetnik dakle nije dobivao plaću od općine, već je izravno naplaćivao stranki koju je zastupao na sudu. U slučaju da mu stranka/klijent ne bi uplatio iznos, sud bi ga okrivio. Kao i trojica sudaca, odvjetnik je bio biran na razdoblje od šest mjeseci.

Veliko vijeće je imalo i svoje savjetnike. Oni, doduše, nisu imali pravo glasa na vijeću, ali su davali savjete i vlastita mišljenja pri raspravama koje su se vodile u vijeću. Ti njihovi savjeti i mišljenja bili su od iznimne važnosti članovima vijeća kod donošenja odluka. Savjetnike vijeća se nazivalo i *Dvadeset mudrih*, a njih su izabrali knez i trojica sudaca. Savjetnici su zajedno s knezom i velikim vijećem zasjedali. Za ulazak u veliko vijeće je postojala dobna granica od 19 godina⁸⁶. U Velikom vijeću je moralo u svakom trenutku biti najmanje 100, a najviše 120 članova. Članstvo u vijeću bilo je doživotno, a nakon smrti jednog člana u vijeću, rapski knez, trojica sudaca i 20 mudraca su birali novog. Specifičnost rapskog Velikog vijeća u odnosu na druga velika vijeća u dalmatinskim gradovima pod mletačkom upravom bila je u tome što su, osim plemenitih (nobila) u vijeće ulazili i neplemeniti (populares)⁸⁷. Kao i kod biranja kneza, na vijeću se glasovalo 'kuglicama'. Nijedna kuglica od onih koje su se koristile za glasovanje nije sačuvana na Rabu, ali ih se nekoliko može vidjeti u muzeju grada-države San Marino. U 'šešir' ili tzv. 'drveni pehar' bi se ubacivale kuglice koje su se

⁸³ Tzv. viši sud (Barić, 1995., str. 54.)

⁸⁴ Tzv. manji sud (ibid.)

⁸⁵ Obavljanja poslova sudaca. (ibid., str. 55.)

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Mlacović, 2012., str. 16.

zatim vadile pri zbrajanju glasova. Odluka bi se donijela po broju ili vrste kuglica izvađenih kuglica.

Ubirači robnih poreza ili daća su ubirali zaloge koje su morali davati svojim gospodarima odnosno općini. Od tih zaloga su imali svaki od njih pravo na svoj dio.

Postojali su i tzv. 'suci za putove', koji su na zahtjev ili prema potrebi imali odrediti gdje će se nalaziti putovi. Također su imali za obavezu prema općini održavati spomenute putove. Rečenu dužnost suci za putove su prebacivali na one koji su stanovali najbliže istima. Dijelili su posjede, nakon čega bi uspostavljali puteve. Bilo ih je troje, a odluke su donosili većinom glasova. Plaća od općine iznosila im je 40 malih solada za šest mjeseci službe⁸⁸.

Notar⁸⁹ je bio predstavnik općine i njezinih građana. Notar je bio je najučeniji pojedinac, koji je morao biti vješt u pisanju, prepisivanju, kao i stvaranju svih pisanih dokumenata, oglasa, oporuka, ugovora i ostalih spisa. Biral bi ga općina, a koliko je njegova pozicija bila značajna govori i činjenica kako je o njegovoj pismenosti i učenosti često ovisio i status Raba kako unutar, tako i van države.

Glasnik je bio općinski službenik od iznimne važnosti, koji nije imao vremenski određeno trajanje službe. Imao je pravo na bubanj, tzv. 'glasalo' i na vlastitu uniformu. Na trgu Gospi⁹⁰ je nedjeljom navečer, prije zalaska sunca objavljivao prodaju nekretnina na otoku. U slučaju da u roku od 45 dana nitko nije uložio prigovor na tu prodaju, tada ju je notar mogao potvrditi kupcu.

Kontrolu bilježničkih akata vršio je knez zajedno sa sucima. Kontrolu je knez vršio prema nalogu sudaca koji su se temeljili prema već donesenim presudama ili propisima. Notar im je bio dužan dati svoje spise na uvid.

Za određivanje mjere za tekućinu i težinu zadužen je bio baždar za utege i mjere, koji je sve mjere ispitivao dva puta mjesečno. Nakon što bi mjere pregledao, na njih bi⁹¹

⁸⁸ Barić, 1995., str. 55. – 56.

⁸⁹ Javni bilježnik (ibid.)

⁹⁰ Gdje se danas nalazi gradska Loža. (ibid.)

⁹¹ Primjerice na čepove bačava u gostionicama. (ibid., str. 56. – 57.)

stavljao pečat s oznakom rapske općine, što bi značilo da je i sadržaj samog spremnika na kojem je mjera provjerena također pregledan.

Grad je imao i svog noćnog čuvara koji je bio na straži u gradu poslije trećeg večernjeg zvona pa sve do jutra. O svemu što se događalo u gradu obavještavao je direktno kneza, pod-kneza ili suce u gradu. Imao je dojavljivati o nedozvoljenom nošenju oružja, nedozvoljenoj prodaji vina i ostale robe, kao i o njihovom nezakonitom odnošenju iz grada i izvan samog otoka. U slučaju da je naišao na kakav fizički sukob između mještana iste je bio dužan pomiriti, dok je svaku krađu odmah obavezno morao prijaviti knezu⁹².

Obaveza stražarenja nije zapadala rapske plemiće, s obzirom na to da su oni bili časnici. Pučani se s time nisu slagali te su u Veneciju poslali delegaciju koju su činili Matej de Marinellis, Krsto Picin i Juraj Segotta (Šegota), koja je bezuspješno pokušala nagovoriti dužda da se predomisli, što im je on glatko odbio⁹³. O posljedicama oslobođanja plemića od vojne službe će biti više riječi kasnije.

Za polja na otoku su bili zaduženi čuvari polja. Oni su danonoćno patrolirali od polja do polja te knezu, potknezu ili blagajniku rapske općine prijavljivali ljude i životinje koji su na poljima radili štetu. Ubirali su i globu za počinjenu štetu, od koje su imali pravo trećinu uzeti sebi, što je bila uobičajena nagrada za sve koji bi štetu prijavili⁹⁴.

⁹² Ibid., str. 57.

⁹³ Barić, 2007., str. 63.

⁹⁴ Barić, 1995., str. 57.

4. MLETAČKA REPUBLIKA U 18. STOLJEĆU

4.1. Sukobi unutar kojih se našla Mletačka Republika

18. stoljeće obilježeno je, od svojih prvih do posljednjih godina, postupnim propadanjem i konačnim padom Mletačke republike u svim njenim segmentima. Nakon godina ratovanja sa Osmanskim Carstvom, od čega je posljednji rat bio Drugi Morejski koji se odvijao baš u ovom stoljeću (od 1714. do 1718. godine), trebalo je riješiti pitanje nadmoći između Mlečana i Osmanlija. Posljedica sukoba s Osmanskim Carstvom je za Veneciju bila gubitak otoka Krete i pokrajine Moreje na Peloponeskom poluotoku u današnjoj Grčkoj. Ipak su na kraju Turci na Sredozemlju jednom zauvijek pobijeđeni te više nikad nisu dostigli moć kakvu su nekoć imali. Međutim, cijena toga bila je i da Mletačka Republika više nije uživala moć i reputaciju kakvu je imala dotad⁹⁵.

Ipak, 18. stoljeće za Mlečane je započelo sukobom u koji prvotno nisu bili umiješani. Tzv. Rat za španjolsko nasljeđe ih je natjerao da, bez obzira na objavu vlastite neutralnosti, dozvole svim trupama prolaz preko svog teritorija uz uvjet poštovanja neutralnosti i suverenosti Mletačke Republike, što je uključivalo i zabranu napadanja mletačkih podanika pod prijetnjom vojne odmazde. Iako su Francuska i Austrija prvo prihvatile uvjete Venecije, ipak je dolazilo do uništavanja polja te općenitog maltretiranja puka u mjestima gdje su trupe prolazile preko mletačkog teritorija. Uz to treba nadodati neprestane upade francuskih ratnih brodova u mletačke luke.

Mletački diplomati su nakon prosvjedovanja francuskoj i austrijskoj vlasti u Parizu i Beču dobili odgovor kako krivica leži na samim Mlečanima, jer nisu mogli biti dovoljno nepristrani prema jednoj i drugoj strani. Mlečani su, neovisno o težini rata te utjecaju kojeg je isti imao na njihove krajeve održavali prividno i dalje normalne diplomatske odnose te nastojali svim stranim dužnosnicima koji su se našli u Veneciji pružiti sliku o mirnom odvijanju života u Veneciji. Na kraju se savezništvo pokazalo

⁹⁵ Barić, 2007., str. 71.

kao pravi potez za Veneciju, jer su njihovi teritoriji ostali nedirnuti nakon upada austrijske vojske u Italiju⁹⁶.

Još jedan sukob unutar kojeg se našla Venecija, kao uostalom i cijeli talijanski poluotok jest rat za poljsko naslijeđe. Svaki veći sukob u 18. stoljeću uključivao je krunu, odnosno 'naslijeđe' nekog kraljevstva, te je svaki od tih sukoba uključivao prijelaz preko teritorija talijanskih zemalja, a samim time i preko teritorija Mletačke Republike, pošto je graničila s Austrijom. Pojavio bi se povremeno od strane jedne od talijanskih država prijedlog o konfederaciji između svih talijanskih zemalja, u svrhu dobivanja većeg kredibiliteta kod diplomatskih pregovora sa drugim državama. Međutim, što se Mletačke Republike tiče, neutralnost je uvijek bila karta na koju se igralo za vrijeme rata, od kojih je zadnji veliki unutar kojeg su se našli bio rat za austrijsko naslijeđe.

4.2. Gospodarsko, društveno i političko stanje u Mletačkoj Republici

Općenito je cijelo 18., a za neke i cijelo 17. stoljeće, bilo obilježeno gospodarskim opadanjem Mletačke Republike, što se još više osjetilo u gradovima na teritoriju današnje Hrvatske koji su bili pod mletačkom upravom. U oba stoljeća su zadnji uzrok bila posljednja velika osvajачka napredovanja Osmanskog carstva, dok je u 18. stoljeću još nadodano i prelaženje vojski susjednih država preko mletačkog teritorija, još važnije, nerijetko i veoma blizu samog grada Venecije. Navedene dvije okolnosti, koje naravno nisu bile jedine, ali su svakako ostavljale najteže posljedice, jesu, prije svega, imale za posljedicu otežane okolnosti trgovine, pa i na trenutke u potpunosti prekinuto poslovanje mletačkih trgovaca. Prva polovica 18. stoljeća bila je tako obilježena sukobima unutar kojih se Venecija često nenamjerno i ne svojom voljom našla, dok je druga polovica stoljeća bila obilježena unutarnjim poslovima s kojima se država suočavala.

⁹⁶ Po završetku rata i potpisivanju mira, Filip V. Burbonski je potvrđen za kralja Španjolske a austrijska vojska je upala u Italiju te zauzela kraljevine Napulj, Sardinije, Milansku Državu te vojvodstvo Mantove, dok je vojvodstvo Savoje pripojilo Siciliju s kraljevskim naslovom i dio milanskog područja. (Scarabello et al., 2007., str. 591. – 594.)

Primarni pokretač mletačkog gospodarstva i u 18. stoljeću je bila trgovina, što se vidi i po prioritetima u ulaganjima, čak i pred sam kraj stoljeća (cit.): „...*trgovačkoj se mornarici poklanjala neprestana briga – vrlo se intenzivno od 1780. godine poticala izgradnja brodova, a 1786. godine izdan je 'Zakonik za mletačku trgovačku mornaricu', koji se smatrao 'modelom jasnoće'*...“. Čim bi se na bilo koji način oslabila trgovačka moć – a najveći udio u trgovini je imala pomorska trgovina – osjetile bi se posljedice u obliku smanjenja ulaganja u ostale institucije unutar Mletačke Republike⁹⁸.

Još jedan od razloga slabljenja mletačke trgovačke moći bio je i preusmjeravanje trgovine iz Sredozemlja preko Atlantika prema Americi i Indiji, ploveći oko Rta Dobre Nade. Pokretanje trgovine prema Indiji značilo je propast mletačke aleksandrijske trgovačke kolonije⁹⁹. Naravno da su institucije u dalmatinskim komunama i općenito mletačkim posjedima van područja današnje Italije koje su bile pod mletačkom vlašću bile zakinite prve i u većoj mjeri od onih na apeninskom poluotoku.

Kao jedan od nematerijalnih problema unutar Mletačke Republike navode se i česte 'trzavice' između Venecije i Svete Stolice sredinom 18. stoljeća iz više razloga; neslaganje oko priznavanja crkvenog reda isusovaca, dovođenje u pitanje crkvenog celibata, prisilnih zaređivanja redovnika zbog njihovog prevelikog broja te prevelikog broja samostana. Uz to je bila pojačana cenzura knjiga, no i dalje su neka suvremena djela bila dozvoljena. Andrea Tron (slika 15) bio je na čelu povjerenstva zaduženog za crkvenu politiku pod nazivom '*ad pias causas*'¹⁰⁰ u Mlecima, te je pod njegovim vodstvom donesen niz odredbi, među kojima su, uz već navedene, još i zabrana objavljivanja papine bule '*In coena Domini*'¹⁰¹ koja je čitana svake godine na Veliki Četvrtak te je ekskomunicirala velik broj stvarnih ili potencijalnih neprijatelja Crkve, kao i povećanje godine starosti za polaganje redovničkih zavjeta. Potonje je imalo za posljedicu smanjenje broja redovnika u 14 godina za preko 40%.

Što se tiče obrazovnih reformi, ni tu nije bilo previše uspjeha. Prevladavajući stav među klerom je bio zaključak kako nema sredstava za reforme u školstvu. Širenja

⁹⁷ Povijest 11, Grupa autora, 2008., str. 311.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Barić, 1995., str. 71.

¹⁰⁰ Doslovan prijevod s latinskog bi bio: U dobrotvorne svrhe. (Ibid., str. 310.)

¹⁰¹ Za stolom gospodnjim (ibid.)

osnovnih škola u određenoj je mjeri bilo, ali je teklo izrazito sporo, a rezultati su bili neznatni. U slučaju sveučilišta također nije bilo znatnog napretka, a sve poduzete reforme nisu bile dostatne za neki osjetni pomak. Dok su, kako je već spomenuto, trgovci uživali potporu vlasti, istovremeno se nastojalo ukinuti cehove, do čega nakraju ipak nije došlo.

U političkom smislu Mletačku Republiku su pritiskali i izvana i iznutra¹⁰². Izvana ju je Habsburška Monarhija držala u tzv. 'mirnoj i tihoj podložnosti'¹⁰³, dok je iznutra četrdeset i dvoje obitelji koje je držalo vlast u Veneciji uporno odbijalo unošenje bilo kakvih izmjena u ustav koji je postojao još od 1297. godine. Uslijedila je urota te uhićenja glavnih aktera iste. Stanje je ipak ostalo onako kakvo je i dotad bilo sve do pada Republike 1797. godine.

¹⁰² Ibid., str. 310. – 311.

¹⁰³ Ibid., str. 311.

5. RAB POD MLETAČKOM UPRAVOM U 18. STOLJEĆU

5.1. Dva razriješena sukoba u 17. i jedan nerazriješeni u 18. stoljeću

Mletačka vlast je na Rabu opstala 388 godina. Počeci su bili obilježeni učvršćivanjem vlast, dok je tijekom 15. i 16. stoljeća rapska komuna doživljavala gospodarski rast u okvirima ograničenja i odredbi koje je dobivala od Mletačke Republike. 17. stoljeće je početak silazne putanje po pitanju opstojnosti Mletačke Republike i njezinih posjeda, kao i 18. stoljeće, što se uostalom vidjelo u prethodnom poglavlju.

U odnosu na prethodno stoljeće, kada govorimo o prijetnjama s kojima se suočavao otok Rab, prestali su napadi senjskih uskoka. Nakon brojnih upada te na posljertku i rata započetog 1615. godine između Mletačke Republike i senjskih uskoka zbog agresije koje su potonji činili, u prvom redu na teritorij rapske komune, su konačno prestali¹⁰⁴. Zanimljivo je da su uskoci dugo vremena bili u službi Mletačke Republike, sve do 1537. godine kada zbog osmanskog osvajanja Klisa prelaze u okolicu Senja (pa i u sam grad Senj) koji je bio pod Habsburškom Monarhijom. U ratu koji je trajao 2 godine, pohodi uskoka po sjevernojadranskim otocima (uključujući naravno i Rab) i Istri sveli su se na pljačkanje i pustošenje, tzv. 'pljačkašku gerilu'¹⁰⁵ i doslovno uništavanje bilo kojih resursa koji su mogli biti od koristi stanovništvu. Broj stanovnika se drastično smanjio¹⁰⁶. Mirom u Madridu 1617. godine završio je uskočki rat, čime je i prestala prijetnja od uskoka, koji su nakon toga raseljeni iz Senja u Otočac, Žumberak i Istru¹⁰⁷.

Još jedna opasnost koja je već spomenuta jesu Osmanlije, međutim oni su završetkom Morejskog rata 1718. godine zauvijek pobijeđeni na moru, te su, barem što se tiče Raba, prestali biti prijetnja jednom zauvijek. Cijena toga je bila naseljavanje prebjega

¹⁰⁴ Barić, 2007., str. 70.

¹⁰⁵ Goldstein et al., 2008., str. 190.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Barić, 2007., 70.

iz Bosne, tzv. 'morlaka'¹⁰⁸. Za Mlečane su oni bili najbolji vojnici u mletačkoj vojsci te ih se mobiliziralo u Kandijskom i Morejskom ratu protiv Osmanlija.

Od tada pa sve do kraja Mletačke Republike najveća je prijetnja bila Habsburška Monarhija, koja je nastojala Mlečanima oduzeti Dalmaciju¹⁰⁹.

5.2. Rapska komuna u 18. stoljeću

5.2.1. Rapske plemićke obitelji u 18. stoljeću

Kao što je već navedeno na početku ovog rada, 18. stoljeće na Rabu je, izuzev Kamporske kronike izrazito slabo obrađeno. Posebice se to odnosi na djelovanje plemstva na otoku kao i popis plemićkih obitelji na Rabu za vrijeme 18. stoljeća. Ipak, određene rupe su popunjene, te ipak imamo djelomičan uvid u rapske patricijske obitelji u 18. stoljeću. Na tome najviše imamo zahvaliti revnom i sistematičnom austrijskom mentalitetu, odnosno, austrijskoj vlasti na otoku prije Napoleona, koja je, preuzevši Rab od posrnule Mletačke Republike odmah krenula u legitimiziranje plemstva na Rabu.

Spomenuto legitimiziranje je proces pokrenut doduše 1802. godine, ali je izuzetno bitan za dobivanje djelomične slike o plemstvu u 18. stoljeću. Legitimiziranje plemstva značilo je dobivanje popisa plemstva, odnosno plemića koji su u tom trenutku – a samim time i pred kraj 18. stoljeća – obnašali dužnost vijećnika u velikom vijeću. Postojala je jezgra rapskog plemićkog sloja koju je činilo sljedećih šest obitelji: Spalatin (5 grana), Galzigna (10 grana), Dominis (2 grane), Cernotta (2 grane), Zudenigo (3 grane), te Nimira (1 grana). One su imale višestoljetno vijećništvo.

Bile su i tri obitelji plemenitog podrijetla koje su se naknadno doselile na Rab u 18. stoljeću te bile prihvaćene u plemićki stalež od strane domaćeg plemstva, a one su:

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Ibid.

Livich (2 grane), Wukassovich (1 grana) i Giusti (2 grane). Livići su bili krčki plemići koji su u Vijeće plemenitih bili prihvaćeni 1744. godine, Giusti su bili talijanska plemenita obitelj iz Verone koja je prihvaćena u Vijeće 1746. godine, a poručnik Vukasović i njegova obitelj su, kao potomci stare hrvatske plemićke obitelji iz Like, bili prihvaćeni u Vijeće krajem 18. stoljeća¹¹⁰. Prema jednom službenom popisu iz 1797. godine, točnije, 12. svibnja 1797. godine navode se sve ove spomenute plemićke obitelji osim obitelji Vukasović¹¹¹, što znači da su se oni doselili negdje između druge polovice 1797. i 1802. godine. Postojalo je više plemenitaških obitelji na Rabu, no, 1802. se navode samo ove, te će se oko njih najviše i fokusirati rad, jer su one ipak pred kraj 18. stoljeća imale najviše moći na otoku¹¹². O fenomenu dokazivanja plemenitosti još će biti riječi kasnije.

5.2.2. Putopis Raba u 18. stoljeću

Putopisac Alberto Fortis (slika 19) objavio je 1774. godine knjigu *Put po Dalmaciji* u kojoj daje sliku Dalmacije, njezinih ljudi, krajeva, običaja, klime, ambijenta i sveg ostalog što ulazi u putopis po definiciji prosvjetiteljstva pod čijim je okolnostima i uvjetima djelo nastalo. Među dalmatinskim mjestima i otocima koja spadaju u podneblje Dalmacije danas, u 18. stoljeću kada je Fortis stvarao svoj putopis, otok Rab spadao je pod Dalmaciju te ga je stoga Fortis uvrstio u svoj putopis, zajedno sa svim rapskim posjedima van otoka.

Odmah na samom početku Fortis negira promišljenost Rabljana, prošlih i suvremenih, jer, kako kaže (cit.):

„Nemoguće je da bi razboriti ljudi ondje osnovali stalno prebivalište, jer se krševitiji, neplodniji, hladniji i vjetrovitiji položaj, čak usred ljeta, ne može naći. Osim toga, građa zidina pokazuje pravu zbrku, tragovi vrata svjedoče o vrlo priprostom graditelju, a nema nijednoga kamena koji je obrađen po starinskom ukusu niri postoji

¹¹⁰ Mlacović, 2012., str. 11.

¹¹¹ Brusić, 1990., str. 123.

¹¹² Mlacović, 2012., str. 11.

ikakav ulomak natpisa ili plemenita kamena. Temelji kućeraka, okruženi vanjskim zidinama, ne pokazuju da su ikad bili namijenjeni za stanovanje obitelji, tako su tijesni i nenastanjivi¹¹³.“

Ipak, u nastavku napominje kako se grad Rab, bez obzira na maleni otok na kojem se nalazi, oduvijek držao dostojanstveno. Nasuprot nezgrapnom stilu gradnje zbog kojeg prvotno sumnja u uzvišeni rapski mentalitet, Fortis ipak razbija svaku sumnju u isto navodeći rimske natpise koji dokazuju visok stupanj kulture u rimsko doba na otoku Rabu¹¹⁴. Ovaj dio je značajan po tome što je prvi i jedini zapis neke osobe izvana u kojem se analizira plemenitost i kultura ne promatrajući samo stanovništvo, već i arhitekturu i brojnost povijesnih izvora, čime se pokušava napraviti poveznica između današnje i nekadašnje plemenitosti¹¹⁵.

Broj stanovnika Raba ne prelazi 3000. Za tu brojku Fortis smatra kako je dovoljan puno manji broj od šezdeset svećenika, koji su uz to i loše opremljeni. Dodatni nepotrební teret Fortis vidi i u šest samostana – tri fratarska i tri koludrička. Za upravitelja svećenstva, monsinjora Giannantonija dall'Ostiju navodi kako je ponosit, učen i čovječan klerik, sa svim karakteristikama koje priliče njegovom položaju te svim društvenim vrednotama koje krase istinskog i cijenjenog filozofa. Broj svećenika navodi se i u Kamporskoj kronici, gdje se tijekom 18. stoljeća taj broj uvijek kretao između 35 i 60¹¹⁶.

Za klimu nema pozitivnih komentara, napominjući kako jaka bura pretvara svako doba u zimu, uspijevajući pokvariti čak i ljetne mjesece. Fortis piše o uginulim ovcima – njih dvanaest tisuća u jednoj noći – te o tzv. 'slanoj magli' zbog koje ne uspijeva nijedna klica na poljima. Za stoku kaže kako je, uz hladnoću još veoma nepogodna i sol koja, nošena burom pada i zadržava se na travi koju stoka pase, zbog čega meso bude neukusno. Jedini aspekt klime za kojeg nalazi riječi hvale jest zrak, za kojeg kaže da

¹¹³ Fortis, 1984., str. 259.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ovdje Fortis pod pojam 'kulturnost' misli na zastupljenost arhitektonskih i pisanih elemenata iz rimskog razdoblja, dok pod pojam 'plemenitost' ne misli samo na rapsko plemstvo, već i na cijeli ambijent otoka i na koji način ga on doživljava.

¹¹⁶ Badurina

je dobar te da ne može bit razlog za ljetne groznice među pukom, već je za to odgovoran loš izbor hrane¹¹⁷ te, kako kaže, gotovo 'hotentotski'¹¹⁸ način života.

Za krajolik Fortis kaže kako nije sličan ni jednom otočnom kojeg je vidio u cijeloj Dalmaciji. Sa sjevera nepristupačna obala, sa juga zelenilo te prelijepo i plodonosne doline koje se protežu nadugo i naširoko. Dok sa sjevera nema luke, južni dio otoka je njima dobro opskrbljen te trgovina u tom dijelu teče glatko. Poluotok Lopar na samom sjeveru otoka je obrađena, lijepa ravnica koju zatvaraju brežuljci. Za samu gradsku jezgru kaže kako se nalazi na uzvisini sa po jednom lukom na svakoj strani.

U tom poluotoku u kojem se smjestila gradska jezgra nalazi se oko tisuću stanovnika¹¹⁹. Inače se i u Kamporskoj kronici kroz 18. stoljeće, kad god se navodi broj stanovnika kreće brojka od oko tisuću do tisuću i sto stanovnika¹²⁰. Među tim stanovništvom navodi neke ugledne obitelji. Po imenima se vidi da su to obitelji koje spadaju u popis šest plemićkih obitelji koje su činile jezgru rapskog plemstva, barem što se 18. stoljeća tiče. Fortis ih navodi redom: Dominis, Galzigna (Galzinja), Nemira (Nimira), Spalatin, te Zudenigho (Zudenigo). Za neke od njih navodi najpoznatije povijesne ličnosti koje su potekle iz dotičnih obitelji, kao primjerice Markantun de Dominis (slika 18) iz obitelji Dominis, dok za neke ne, iz razloga koji nam do danas ostaju nepoznati. Samo za obitelj Spalatin navodi kao je tada imala pripadnika koji je za to doba, 18. stoljeće, bio poznata i priznata ličnost. Radi se o korčulanskom i osorskom nadbiskupu Šimunu Spalatinu, koji je, kako kaže sam Fortis (cit.): „...*štovan koliko zbog zlaćana ruha, toliko i zbog svoga znanja*“¹²¹.

Uz relikviju glave sv. Kristofora o kojoj je već bilo govora, Fortis navodi tri kamene glave dječaka Sidraka, Mizaka i Abdenaga koje Rabljani veoma pobožno štiju. Za svetište gdje se glave štiju piše kako ga čuvaju četiri glavna plemića – ne navodeći imena onih koji su obnašali tu dužnost u vrijeme kada je on obilazio Rab. Također

¹¹⁷ Fortis, 1984., str. 259.

¹¹⁸ Općeprihvaćena definicija ovog pojma jest nomadski, starosjedilački, ograničeni, itd. Iako po službenim definicijama vidimo da se pojam odnosi na potomke starosjedilačkih nomadskih stočara južne i jugozapadne Afrike, ovdje se može upotrijebiti šira definicija te reći kako se pridjev 'hotentotski' odnosi na sve ono što je nomadsko, starinsko, odsječeno i sl. (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26258>) (21.03. 2015.)

¹¹⁹ Fortis, 1984., str. 259.

¹²⁰ Badurina

¹²¹ Fortis, 1984., str. 259.

navodi druge dokumente važne za rapsko plemstvo o kojima je već bilo govora. Govoreći o relikviji sv. Kristofora, Fortis spominje rapskog biskupa iz ranijeg, 17. stoljeća, kojeg su Rabljani htjeli baciti u more s vrha brežuljka na kojem se nalazi rapska katedrala zbog toga što je, sumnjajući u vjerodostojnost glave sv. Kristofora htio zabraniti njeno štovanje.

Putopis veliča vino iz Barbata kao najbolji rapski izvozni proizvod, koji je po svojoj kakvoći nadaleko poznat. Ništa drugo se duž rapske obale ne uzgaja, gdje vinova loza uspijeva izvrsno usprkos nemaru prilikom obrade i teškim vremenskim uvjetima. Uz vinovu lozu nabraja i druge kulture koje također uspijevaju, u najmanju ruku djelomično: maslina, murva, razne voćke te razni usjevi koji uspijevaju samo na ponekim nižim mjestima.

Za izvoz Fortis navodi kako ipak cvate, nabrajajući redom proizvode koji se uspješno izvoze: drvo, žito, ulje, vino, rakija, svila, koža, vuna, ovce, svinje i konji, sol, tuna, skuša, plavica i srdela. Izvoz, dakle, ide dobro, ali Fortis napominje kako Rabljani radije izvoze svoje proizvode strancima nego Mlečanima¹²². Dvadesetak godina prije negoli je Fortis stvarao putopis o Rabu, povjesničar Daniele Farlati piše kako se stanovnici Raba najviše hrane ribom te da se ogromne količine sušene i usoljene ribe izvoze sa Raba u gradove na jugozapadnoj jadranskoj obali.

Dvadesetak godina kasnije, točnije 1773. godine, dakle godinu dana prije objave Fortisovog putopisa, sam Fortis piše o rapskom krijumčarenju sušene hobotnice iz Raba za prodaju izvan granica Mletačke Republike, dok se sušena raža prodaje Rovinjanima, koji istu dalje preprodaju Austriji i gradovima Papinske države. Iste godine Fortis je dobio od rapskog kneza izvještaj u kojem stoji da se velike količine sušene hobotnice izvoze iz Raba za Rijeku¹²³.

Po pitanju stanovništva Fortis nema riječi hvale, te kaže kako bi (cit.): „...otok Rab imao sve što je potrebno za uzdržavanje svoga malobrojna pučanstva, kada bi se na njemu poljoprivredom bavio manje glup i lijen narod¹²⁴.“ I nakon navođenja svih proizvoda koji se izvoze – k tome i veoma uspješno, ako je vjerovati Fortisovom putopisu – konačan sud jest da je Rab daleko od toga da bi mogao biti bogat, te da

¹²² Ibid., str. 260. – 261.

¹²³ Basioli, J. et al.; *Ribarstvo otoka Raba u prošlosti: Mali obalni ribolov. // Rapski Zbornik*, JAZU / Skupština općine Rab, Zagreb, 1987., str. 272.

¹²⁴ Fortis, 1984., str. 260. – 261.

žitelji ne iskorištavaju dovoljno potencijal za napredak, jer se često mogu vidjeti zemljišta koja su neobrađena i seljaci koji ništa ne rade¹²⁵. Venecija djelomično rješava taj problem naseljavanjem, pogotovo do prve polovice 18. stoljeća, prebjega s kopna na zapuštenoj rapskoj zemlji. Također, što se tiče službene mletačke trgovačke politike, Miljenko Domijan navodi kako je Rab za Mletačku Republiku bio značajan u tom razdoblju isključivo zbog proizvodnje soli¹²⁶.

Fortis bez ikakvog favoriziranja prikazuje Rab onakvim kakav jest te žali za neiskorištenim mogućnostima kojima Rab obiluje. Očito je da je imao potpuni uvid u stanje trgovine na Rabu, kako u službeni tako i u neslužbeni (krijumčarenje) dio. Izostalo je, ipak, navođenje razloga rapskog pribjegavanja krijumčarenju, tako da se može ići u svakojaka nagađanja – od nepovoljnih otkupnih cijena, ograničenja izvoza na samo određenih sirovina te istovremeno sankcioniranje izvoza u druge zemlje, do najobičnijeg prkosa zbog nekog potpuno drugog razloga vezanog uz nezadovoljstvo s mletačkom upravom na Rabu. Sve u svemu, u ovom prvom putopisu o Rabu evidentan je Fortisov istančani ukus za estetski uzvišeno i plemenito. Lako je moguće da su neki njegovi sudovi, primjerice onaj o 'lijenosti i besposlenosti rapskih seljaka' bili izneseni pod utjecajem rapskog plemstva, koje je imalo za cilj, kao što je bilo i za očekivati, poboljšanje brzine i kakvoće rada rapskih kmetova na svojim poljima.

5.2.3. Stanovnici Raba

Stanovništvo otoka Raba dijelilo se uvijek za vrijeme mletačke vlasti na dvije skupine: patricije¹²⁷ i na puk¹²⁸. Pučana su bili podijeljeni u, uvjetno rečeno, 'dvije vrste'. Jedni su živjeli u gradu *minores*¹²⁹, dok su ostali bili smješteni po selima na otoku Rabu (Lopar, Barbat, Banjol, Supetarska Draga, Kampor i Mundanije) i Pagu (Lun).

¹²⁵ Ibid., str. 261.

¹²⁶ Domijan, 2007., str. 31.

¹²⁷ Brusić još nabroja sinonime: *nobiles*, *nobili* i *zentilhomeni* (Brusić, 1990., str. 122.)

¹²⁸ *Populares*, *populari* (ibid.)

¹²⁹ Građani nižeg reda (lat.) (ibid.)

Općenito, odnos između plemstva i puka bio je klasični feudalni, gdje je plemstvo često izrabljivalo pučane koji su bili prisiljeni raditi na zemlji koja je bila u vlasništvu plemstva, bilo to ispašom stoke na pašnjacima, sječom drva u šumama ili obradom polja. Napetosti i netrpeljivosti između plemića i pučana oduvijek su postojale, što su Mlečani nastojali iskoristiti tako što bi u raznim sukobima bili prvo malo na strani jednih, pa potom na strani drugih. Ova taktika pokazivala se učinkovitom, a završavala bi tako da su Mlečani uvijek na kraju stali uz patricije, čime bi pučani ostali bez zaštite, na milost i nemilost patricija¹³⁰.

Takozvani *pučki zaštitnici* su se na sve načine zalagali za zaštitu prava puka, međutim njihova je situacija iz dana u dan bila sve nepovoljnija. Uz slabe urode na zemlji i uginuća velikog broja stoke, u prilog njihovoj općoj bijedi išla su i razna davanja koja su imali prema plemićima i državi: razni porezi, prirezi, tlake, služba u vojsci, na galiji te u narodnoj straži. Uza sva ta služenja pučani nisu imali vremena ni mogućnosti upuštati se u svoje privatne poslove te su im zbog toga vlastita imanja propadala¹³¹.

Na Rabu su se, kao i na drugim otocima pod mletačkom upravom osjećale posljedice ratova sa Osmanlijama. Mletačka Republika je na vrhuncu vojne moći imala relativno malen broj vojnika u odnosu na ostale europske sile, a dodatno je smanjenjen broj vojnika nakon završetka posljednjeg sukoba s Osmanskim Carstvom, Rabljani su bili primorani povećati učestalost novačenja kao i broj unovačenih vojnika. Također, neprestano su morali davati ljude u službu na galijama, kojih je bivalo sve više, što je bila posljedica već spomenutog osnaživanja mletačke mornarice u 18. stoljeću¹³².

5.2.4. Rapske patricijske obitelji

Radeći na ovoj temi, gotovo je nemoguće naići na neki malo 'ljudskiji' opis rapskih patricija. Svi sačuvani spisi od raznih notara – dužnost koju su obnašali samo odabrani pripadnici najmoćnijih rapskih patricijskih obitelji u danom trenutku – dotiču se isključivo birokracije. Jedine karakteristike koje su bile sveprisutne među svim

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Ibid., str. 126.

¹³² Domijan, 2007., str. 31.

rapskim plemićima jesu: konzervativnost, egoističnost te ljubomorno čuvanje svih svojih prava, među kojima se najviše ističe knjiga popisa svih rapskih plemićkih obitelji¹³³. Za navedene mane rapskog plemstva Vladislav Brusić navodi kako su to bile uobičajene mane plemstva u srednjem i u ranom novom vijeku.

Rapski plemići su, kako navodi dalje Brusić, ostali sve do propasti i ukidanja Mletačke Republike u svojoj *plemenitoj općini* ili *zajednici*¹³⁴. Zajednica je imala svoje vijeće¹³⁵ i plemenite suce¹³⁶, koji su veoma uspješno zastupali vlastite staleške interese, kako protiv mletačke uprave, tako i protiv puka. Javna služba, kao i mjesta koja su u njoj bila namijenjena za plemiće već su navedena ranije, ali treba još dodati i jednu službu koju je izvanredno uveo knez 1763. godine. Radi se o mjestu upravitelja della piazza¹³⁷, koju su obnašali plemić Juraj Spalatin i njegov otac prije njega¹³⁸.

Uz izvoz za kojeg smo već rekli da je bio, barem što se 18. stoljeća tiče veoma razvijen, rapski su plemići živjeli i od vlastitih posjeda. Neki su imali šume, neki pašnjake, neki polja, a neki su imali ekskluzivna prava na lov ribe. Nakon relativnog ekonomskog blagostanja u počecima mletačke vladavine, zadnje godine donose nagli pad te se i kod rapskog plemstva osjetila opća materijalna izmoždenost¹³⁹.

5.2.5. Rapski pučani

I dok su rapske patricijske obitelji bile složne i jedinstvene u svojim pothvatima i suživotu – ovisno o tome kako bismo definirali 'složnost' – isto se ne bi moglo reći i za rapske pučane. Oni koji su živjeli u gradu bavili su se raznim zanatima, a poneki i trgovinom. Bili su svojevrсни posebni stalež, nisu bili plemstvo, a opet se nisu poistovjećivali sa pučanima koji su živjeli van grada, niti su se na bilo koji način zauzimali za njih u međusobnim sporovima i sporovima sa plemstvom.

¹³³ Misli se na crvenu knjigu

¹³⁴ Službeni naziv: nella comunita dei nobili di Arbe (Brusić, 1990., str. 122.)

¹³⁵ Consiglio dei nobili (ibid., str. 123.)

¹³⁶ Giudici (ibid.)

¹³⁷ Upravitelj rapske tržnice za vrijeme godišnjeg sajma. (Badurina, str. 300.)

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Ibid. (str. 123. – 124.)

Kako bi se osnažili u borbi protiv plemstva, osnivali su i učlanjivali se stručno-nabožne bratovštine¹⁴⁰. One su okupljale pučane iz određenih zanata (brodogradnja, pomorstvo, vojska... itd.), dok su neke bile ekskluzivno plemićke i pučke. U središtu svake bratovštine bio je religiozni kult okupljen oko sveca ili relikvije po kojem je određena bratovština dobila ime (primjerice sv. Kristofora i sv. Križa Proplakanoga). Sveukupno je na otoku bila 21 bratovština, koje su imale znatnog utjecaja na život na otoku, doprinoseći sakralnom ambijentu te poticanju pobožnosti, a znatno su utjecale i na gospodarstvo otoka¹⁴¹. Imale su svaka svoje posjede i prihode koji su odlazili u zajedničku tzv. 'bratimsku blagajnicu'. Posjede i blagajnicu nadzirali su i kontrolirali bokori¹⁴², koji bi bili izabrani na godišnjim bratinskim skupštinama.

Pučani koji su živjeli van gradske jezgre također su imali svoje *fratelaes rurales*¹⁴³. Imali su svoje tzv. bratske kuće u kojima su se jednom na godinu sastajali kako bi izabrali nove glavare te pročitali godišnji izvještaj o troškovima, odnosno, kako bi prošli prihode i rashode bratovštine. Svaka bratovština imala je svoju *matrikulu*¹⁴⁴ te knjigu računa. Knjiga računa se od 1726. godine morala svake godine davati na uvid knezu u njegovoj pisarnici na odobrenje¹⁴⁵. Svi pučani te poneki plemići kojima je bilo stalo do očuvanja svojih dobara i dobrog glasa su ulazili u bratovštine. Ipak, 1704. godine je donesena odredba prema kojoj je tzv. *pobratimljenje*¹⁴⁶ bilo zabranjeno u crkvi. Nije poznat razlog donošenja ove odredbe, ali očito je da se već tada osjećala velika, vrlo vjerojatno i prevelika moć koju su bratovštine – iako su većina bile pučke – imale.

Pučani koji nisu živjeli u gradu bili su većinom ratari i stočari. Veoma mali broj je bio onih samostalnih – koji su radili na vlastitoj zemlji – dok je veći broj bio onih koji su od uroda zemlje na kojoj su radili morali dio davati gospodaru. Cijeli odnos između kmeta i feudalca je bio uređen tzv. 'javnim pismom' kojeg je bilježnik sastavljao, s time da je kao svjedok morao biti prisutan barem jedan od tzv. 'općinskih eksaminatora',

¹⁴⁰ Frataleae, fradagie, scole (lat.) (ibid. str. 124.)

¹⁴¹ Toić, 1995., str. 3.

¹⁴² Poglavari (tzv. gastaldiones, gastaldi – lat.) (Brusić, 1990., str. 124.)

¹⁴³ Seoske bratovštine (lat.) (ibid., str. 125. – 126.)

¹⁴⁴ Madregola (lat.) ili pravilnik, knjiga u kojoj su bila upisana imena svih članova (braće). (ibid., str. 126.)

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Službeno primanje novih članova u bratovštine. (Badurina, str. 204.)

kojih je na Rabu bilo sveukupno sedam. Nijedan bilježnik¹⁴⁷ nije smio sastaviti javno pismo bilo kakve vrste bez prisustva eksaminatora.

Sav rapski puk, zajedno sa pukom rapskog kotara je činio *Universitas populi arbensis*¹⁴⁸. Pučani su se okupljali za zajedničke skupštine u općinskoj loži. Skupštinama su predsjedali *procuratori*¹⁴⁹. Čak su se i u svakom pojedinom selu pučani sastajali na zborove. Pučke skupštine nisu se smjele sastajati bez prisustva kneza i njegovog bilježnika. Također, pučani su imali pravo izabrati trojicu među sobom da brane njihove interese pred rapskim knezom i mletačkim duždom¹⁵⁰.

Stanovništvo koje je bježalo pred Osmanlijama u 16. i 17. stoljeću., kao i uskočki prebjezi koji su po nalogu Habsburške Monarhije raseljavani po cijeloj zapadnoj jadranskoj obali našli su se, između ostalih mjesta i na otoku Rabu. U 18. stoljeću smirile su se navale doseljenika izvana te dobrim dijelom i prestale, ali neizostavno je govoriti o izmijenjenoj slici rapskog stanovništva, koje se ono većinom oblikovalo u tijeku 18. stoljeće upravo zahvaljujući tim novim došljacima. Mletačka Republika ne samo da im nije odbijala naseljavanje otoka Rab, već im je davala i određene poticaje. Sukladno interesu čim boljeg naseljavanja otoka u svrhu obrađivanja zapuštenih polja, kao i vraćanja u pogon ostalih mrtvih kapitala zamrlih vremenom, Mletačka Republika je svakog došljaka starosne dobi između 10 ili 16 godina oslobađala bilo kakvog općinskog davanja¹⁵¹. Uz primarno hrvatske obitelji, na Rab su se još doseljavale obitelji iz Istre i Italije¹⁵².

¹⁴⁷ Bilježnika je na Rabu bilo više nego eksaminatora, iako se nigdje ne navodi njihov točan broj za ijedno razdoblje. (Brusić, 1990., str. 125.)

¹⁴⁸ *Universitas popularium* (lat.), jednu zajednicu (ibid., str. 126.)

¹⁴⁹ *Procuratores*, sindici (lat.), zaštitnici puka (ibid.)

¹⁵⁰ Deželjin, 2010., str. 99.

¹⁵¹ *Da tutte le angarie* (tal.), nije dodatno precizirano u kojem slučaju bi došljak bio oslobođen na 10 a u kojem slučaju na 16 godina od davanja. (Brusić, 1990., str. 127.)

¹⁵² Ibid.

5.2.6. Crkva

Za svih 388 godina mletačke vladavine na Rabu crkveno uređenje bilo je uvijek isto. Rab je bio zasebna biskupija od 1409. pa sve do 1828. godine, dakle, još dugo nakon pada Mletačke Republike. Cijelo to vrijeme Rab je imao vlastitog biskupa¹⁵³, čija je zadaća bila, u praktičnom dijelu, nadzor nad knezom te opominjanje isto u slučaju obavljanja bilo kakvih radnji neusuglašenih s biskupovim viđenjem stvari.

Štoviše, biskup je imao moć zabranjivati knezu određene oblike ponašanja koje bi ovaj primjenjivao, a tu je moć i koristio, premda ne onoliko često koliko bi se dalo očekivati. Ipak, na samom početku stoljeća, 1701. godine, imamo zapis o tome kako biskup zabranjuje knezu¹⁵⁴, pa općenito i svakome da za vrijeme mesopusta hoda po gradu zamaskiran. Također, biskup je imao običaj javno opominjati istaknute plemiće zbog njihovog često raskalašenog ponašanja, jedan takav slučaj je i opomena don Nikoli Nimiri zbog noćnih bučnih zabava na koje ide i pleše¹⁵⁵. U ova dva slučaja se radi o biskupu Antunu Rosignalu Slaviću¹⁵⁶, iako su svi rapski biskupi češće ili rjeđe primjenjivali navedene biskupske ovlasti.

Broj kanoničkih mjesta je bio određen na 12 od 1478. godine do kraja rapske biskupije. Kroz 18. stoljeće imamo mnogo zapisa o kanonicima plemićima kao što je, primjerice, Šimun Spalatin koji je 1747. godine preuzeo naslov *magister clericorum*¹⁵⁷, međutim, unutar mnogih sukoba između plemića i puka bio je i onaj o pitanju plemićkih kanonika. Kler puka je 1774. godine započeo s urgiranjem da se kod izbora novih kanonika ne uzimaju u obzir plemićki kler već samo kler puka¹⁵⁸.

Do konačnog rasplesa dolazi 8 godina kasnije, 1782. godine, kada je na sudu u Veneciji donesena presuda da od 12 kanonika 4 moraju biti iz reda plemstva, a 8 iz puka¹⁵⁹.

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Protocollum pro Archivo episcopale arbensis, unos br. 2794

¹⁵⁵ Ibid., unos br. 2728

¹⁵⁶ Brusić, 1990., str. 183.

¹⁵⁷ Nakon što se te službe odrekao don Marin de Dominis, biskup je Šimunu Spalatinu dao tu službu uz povlastice koje idu uz nju. Naslov 'magister clericorum' je označavao nekoga tko je bio stručan za poučavati svećenstvo. (Kamporska kronika, str. 265.)

¹⁵⁸ Ibid., str. 315.

¹⁵⁹ Ibid., str. 334.

Spomenuto je već kako je Rab imao velik broj svećenika, u jednom trenutku čak 68¹⁶⁰. S tolikim brojem svećenika, pa čak i s gotovo upola manjim brojem koliko ih je bilo 1717. godine¹⁶¹, nisu svi mogli živjeti, niti su uostalom živjeli od crkvene desetine i drugih crkvenih davanja od strane pastve. Neki su imali i svoju baštinu od koje su mogli živjeti. Posljednji rapski biskup Ivan Petar Galzigna, s obzirom da je bio iz redova plemstva, predlaže mletačkoj vladi da ukine rapskom kaptolu pravo na izbor kanonika, što mu duždeva vlada ipak nije odobrila¹⁶². Rečeno se može protumačiti kao zadnja reakcija plemstva na odredbu o omjeru plemićkih i pučkih kanonika.

Ipak, od mletačke vladavine značajno se osipa ekonomska moć rapskog klera. Dok su prije imali pravo na skupljanje crkvene desetine po Velebitu, Lici, Bužanima i Bučvema, Mletački dužd im je to pravo ukinuo. Posljedica toga je bila opća bijeda i više nego skroman život rapskih svećenika. Rastrošnost je dovela i do toga da su rapske crkve propadale¹⁶³. Za 1711. godinu je primjerice zabilježeno kako je 18 kapela još na nogama, dok su druge sve porušene¹⁶⁴. Slučaj biskupa Pacifika Bizze je još jedan primjer na koje je sve drastične mjere bio primoran kler zbog lošeg gospodarenja. Spomenuti biskup prvi je bio prisiljen preseliti se iz biskupske rezidencije¹⁶⁵.

U konačnici je mletački dužd ipak na nagovor općine dao restaurirati biskupsku rezidenciju kako bi se biskup mogao opet useliti¹⁶⁶. Čini se kako je rastrošnost rapskog klera, koju se nikako nije moglo rastaviti sa navikama iz srednjeg vijeka, u doba kada je kler živio na iznimno visokoj nozi, bila jedini element koji mletačka vlast nije uspjela u potpunosti dovesti pod kontrolu tijekom cijele svoje vladavine otokom. Kada je Austrija uspostavila vlast na otoku, donesena je odredba o ukidanju mirovine svećenicima¹⁶⁷, ali se kasnije svećenička mirovina ponovo uvela¹⁶⁸.

Mnogo bolja situacija nije bila ni u samostanima. U namjeri da se na neki način ograniči rashodovanje svih samostana na otoku, mletačka vlada je, vodeći se za već

¹⁶⁰ Godina je 1711. (ibid., str. 209.)

¹⁶¹ Ibid., str. 224.

¹⁶² Ibid., str. 368.

¹⁶³ Brusić, 1990., str. 127.

¹⁶⁴ Badurina, str. 209.

¹⁶⁵ Godina je 1739. (ibid., str. 254.)

¹⁶⁶ Ibid., str. 261.

¹⁶⁷ U tom bi slučaju imali živjeti samo od milodara. (ibid., str. 354.)

¹⁶⁸ Ibid.

spomenutim modelom smanjivanja broja redovnika u Republici, od 1767. do 1784. godine zabranila je primanje novih članova u rapske samostane. Čak i nakon isteka zabrane 1784. godine i ponovnih primanja novih članova u crkvene redove na Rabu, postojao je uvjet da se redovnici moraju ponašati pristojno i ne ometati djelovanje svjetovnog svećenstva u puku¹⁶⁹. Ovo je bio očito nastojanje za poboljšanje pozicije klera, prije svega klera iz redova plemstva.

Mještani sela Lopar koje se nalazilo na sjeverozapadnom poluotoku otoka Raba su 1715. godine krenuli urgirati kod biskupa da se njihovo selo prizna kao župa. Kao glavni argument Loparani navode apsurdnost situacije u kojoj župnik koji se nalazi u Rabu mora dugo vremena putovati do njihova sela ne samo za blagdane, već i u svrhu davanja bolesničkog pomazanja. Žale se da (cit.): „...*dok bi svećenik došao iz grada, bolesnik bi bio već mrtav!*“¹⁷⁰. Za postavljanje župnika u selu Lopar mještani se obavezuju sami dobavljati crkvi ulje i drugo sve što treba. Što se tiče plaće, mještani Lopara obavezuju se na to da župniku isplaćuju godišnje 20 soldi, uz davanja u naturi (vino i hrana)¹⁷¹.

Tri mjeseca kasnije biskup im odobrava zahtjev i izdaje dekret kojim Lopar proglašava župom. Za župnu crkvu odredi crkvu sv. Ivana Krstitelja, te ju opremi krstionicom i svim ostalim čime priliči opremiti jednu župnu crkvu. Loparanima se daje da sami odaberu sebi župnika, uz to da ga biskup mora potvrditi, što ne znači da Lopar ima patronat nad župnom crkvom¹⁷².

Nakon već spomenute cenzure papinske bule *In coena Domini* u Veneciji, rapski biskup Ivan Maria ab Hostia je 1790. godine po naredbi rapskog senata također cenzurirao bulu na Rabu. U službenim zapisima stoji kako je naredba dakle došla od rapskog senata, te da je biskup dojavio knezu Valeriju Dolfinu o tome. Ne spominje se mletački dužd¹⁷³, ali može se reći da bi do cenzure svejedno došlo, bilo to po naredbi dužda ili na kakav drugi način.

Kao što smo već rekli, svećenici iz puka nisu se slagali sa svećenicima iz plemstva te tome može biti razlog, između ostalog i povremeno odsustvo ponekih rapskih biskupa

¹⁶⁹ Ibid., str. 340.

¹⁷⁰ Ibid., str. 219.

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² Ibid., str. 220.

¹⁷³ Ibid., str. 350.

s otoka. Čim bi biskup izbivao s otoka, pučki kler, koji je bio brojniji, bi iskoristio situaciju i nerijetko izazivao nered i neposluh prema plemstvu preko sukoba sa plemićkim klerom. Već spomenuti sukob oko broja plemićkih i pučkih kanonika jest najbolji primjer toga. Biskup Antun Rosignolo Slavić se spominje u Kronici kako je izbivao dugo vremena – već mjesec dana, kako se navodi u unosu iz 17. rujna 1713. godine, zbog svog posjeta u Veneciju¹⁷⁴.

Zadaća svakog rapskog biskupa jest bila – prema učestalosti navođenja u Kronici reklo bi se jednom godišnje – izvještavanje pape o stanju na otoku. Izvještaj je uključivao navođenje svih relikvija koje se na Rabu nalaze, broj bratovština, samostana, svećenika, pa čak i jednom prilikom izvještaj o tome da se evanđeoska pjevanja izvode na hrvatskom jeziku¹⁷⁵. 1715. godine, 4 godine nakon pohrvaćivanja evanđeoskih pjevanja, rapski biskup Vicencije Lešić u pismu hvali dominikanca Petra Bonollija, koji je na Rabu korizmenu misu držao na hrvatskom i talijanskom jeziku¹⁷⁶. Vidimo u tome veliki i uvelike neočekivani pomak po pitanju društvenog života na Rabu, jer je odjednom misa mogla biti razumljiva svima, ne samo onima koji su znali talijanski jezik.

Do 1781. godine svatko je mogao, bio plemić ili pućanin, biti vjenčan u privatnoj kući. Od 15. travnja biskup ab Hostia ukida taj običaj. Točnije, od tada je trebalo tražiti posebnu dozvolu od biskupa za vjenčanje u privatnoj kući. To je uglavnom značilo isto što i zabranu, jer je službeni stav biskupa po pitanju vjenčanja bio da (cit.): „...je javna stvar i treba ga obaviti javno u crkvi“¹⁷⁷.

5.2.7. Zdravstvo

Do posljednje mletačke vladavine Rab je bio relativno dobro opremljen što se tiče zdravstvenih djelatnika. U službi općinskih činovnika u rapskoj komuni su na Rabu djelovali liječnik, ranarnik i ljekarnik, plaćeni iz općinske blagajne. 34 godine nakon

¹⁷⁴ Ibid., str. 213.

¹⁷⁵ Badurina koristi izraz (cit.): „...evanđeoska pjevanja se hrvate...“, radi se o 1711. godini. (ibid., str. 209.)

¹⁷⁶ Ibid., str. 220.

¹⁷⁷ Ibid., str. 332.

mletačkog zauzimanja otoka, 1443. godine, plemićki poklisari¹⁷⁸ Petar Zaro i Damjan de Dominis su bez uspjeha u Veneciji pokušali nagovoriti mletačkog dužda da postavi na Rab liječnika. Trebalo je proći još trideset godina kako bi se rapsko plemenito općinsko vijeće¹⁷⁹ konsolidiralo i donijelo odluku o nametanju novog poreza pomoću kojeg bi se plaćao liječnik na otoku. Pučanstvo se odluci protivilo, ali je dužd Nikola Tron ipak 1473. godine proveo odredbu da se uz malu modifikaciju od strane Marka Lauredana 1488. godine¹⁸⁰ – mletačkog upravitelja za Dalmaciju – konačno donese u potpunosti pravno oblikovan prijedlog. Takvo je stanje ostalo nepromijenjeno sve do kraja 18. stoljeća.

5.2.8. Školstvo

Još i prije 18. stoljeća je zbog nemara mletačke uprave propala stara gradska škola. Jednako kao što Mlečani nisu htjeli plaćati liječnika, tako nisu htjeli izdvajati sredstva ni za učitelja na Rabu. Tako imamo situaciju u kojoj se u 18. stoljeću za obrazovanje na otoku brine plemićki kler¹⁸¹. 1710. godine rapski biskup Antun Rosignalo Slavić piše u referatu kojeg šalje u Rim kako je općina odredila o svom trošku posebnog učitelja za djecu i posebnog učitelja za klerike¹⁸². Naravno, i jedan i drugi su bili kanonici. 1733. godine kanonik don Marin de Dominis odrješito zahtijeva od kneza Franja Barozzija da mu se isplati dug za poučavanje u općinskoj školi, jer u protivnom više neće vršiti dužnost učitelja¹⁸³. Najviše o školama na Rabu u 18. stoljeću

¹⁷⁸ Oratores (lat.), poslanici. (Brusić, str. 129.)

¹⁷⁹ Pomalo zbunjujući termin koristi Brusić, kada je poznato da su plemići imali Veliko vijeće. (Brusić, 1990., str. 129. – 130.)

¹⁸⁰ Plemići su morali skupljati porez samo među plemićima a pučki opunomoćenici samo među pučanima. (ibid., str. 130.)

¹⁸¹ Brusić, 1990., str. 130.

¹⁸² Badurina, str. 226.

¹⁸³ Službena titula koju je držao kao učitelj bijaše: 'maestro di gramatica e umanito dig. comunita'. (ibid.)

doznajemo iz Kamporske kronike, a i ondje je učestalost navođenja događaja svakih deset godina.

Uz već spomenutog kanonika don Šimuna Spalatina, koji je preuzeo naslov i dužnost 'magister clericorum', jedini koji se spominje s istim naslovom jest don Marko Predolin, koji je upravo od Spalatina i preuzeo tu dužnost¹⁸⁴. Konačno, zadnji značajni – a ujedno i zadnji općenito – učitelj koji se spominje na Rabu jest učitelj za djecu Marin Demaris¹⁸⁵, koji je 1766. ukida gimnaziju na Rabu¹⁸⁶.

Dolaskom Habsburške Monarhije 1797. godine osnivaju se trivijalne¹⁸⁷ škole, u duhu prosvjećenog apsolutizma kojim su Austrija i sve zemlje pod njenom vlašću bile prožete. Reformiranjem školstva uvode se novi predmeti: čitanje, pisanje, računanje, vjeronauk, a svećenike na mjestu nastavnika zamjenjuju učitelji koji ne dolaze iz crkvenih redova. Uvode se i posebni udžbenici pisani za kurikulum nastave sa svjetovnim sadržajem umjesto dotadašnjih vjerskih knjiga. Ipak, što se tiče Raba, sve te promjene su stupile na snagu tek 1801. godine, te je novi učitelj imenovan 1798. godine bio iz reda franjevac¹⁸⁸.

Školstvo je dakle, jedna od grana u kojoj je plemstvo imalo primat. Točnije, biskup je određivao koji klerik ima biti učitelj, ali učitelji nisu morali podnositi izvještaj niti odgovarati nikome. Također, činjenica da postoji samo jedan zabilježeni slučaj žalbe knezu od strane učitelja, daje naslutiti kako je taj dio života u komuni protekao bez mnogo problema.

5.2.9. Šume

Šuma je bila jedno od dobra za koje Mlečani nisu bile previše zainteresirani na otoku Rabu. Iako se općenito njima imputira prekomjerno iskorištavanje svakog resursa koji

¹⁸⁴ Ibid., str. 318.

¹⁸⁵ Ibid., str. 281.

¹⁸⁶ Ibid., str. 303.

¹⁸⁷ Osnovne škole najnižeg oblika namijenjene pučkoj djeci.

¹⁸⁸ Zaninović, M., *Školstvo na otoku Rabu do 1945. godine* // Rapski Zbornik, JAZU / Skupština općine Rab, Zagreb, 1987., str. 408.

se nalazio na Rabu, šume nisu previše dirali. Štoviše, nerijetko šume ne bi niti bile na dnevnom redu za raspravu u uredu mletačkog dužda. Također, Mlečani su išli i u drugu krajnost, tako da 1487.¹⁸⁹ i 1676. godine mletački dužd zabranjuje sječu. Odnosno, Mlečani Rabljane upozoravaju na prekomjernu sječu rapskih šuma te im nalažu da prestanu sa sječom i izvozom¹⁹⁰.

U 18. stoljeću pitanjima šuma bavili su se plemići i prije svih rapski knez. 1720. godine imamo prvi slučaj u kojem jedan privatnik – a ujedno i plemić – mora tražiti dozvolu za sječu šume na svom posjedu. Krste Crnota moli kneza za dozvolu sječe šume na svojoj zemlji u Kamporu, Mundanijama i Runjkama¹⁹¹. Činjenica da je još iz 1516. godine definirana kazna duždeve zabrane sječe šume bez posebne dozvole¹⁹² daje uvid u to koliko su zabranu morali ozbiljno shvatiti svi, neovisno o društvenom i materijalnom položaju.

Rapski puk došao je na svoje kod zabrane sječe, barem što se tiče obrazloženja zabrane. U obrazloženju zabrane sječe rapskih šuma stoji kako su šume važne za ispašu stoke¹⁹³. Dodatno se precizira razlog zabrane 1711. godine, navodeći kako je žir najvažnija sirovina za prehranu stoke te da se zbog toga šuma ne smije sjeći¹⁹⁴. Deset godina ranije, 1701. godine, upravo se žir pokazao kao sirovina od najveće važnosti za Rabljane. Glad i bijeda bili su toliki da su Rabljani bili primorani na to da prave kruh od žira. Stoga se nekoliko članova Velikog vijeća obratilo knezu kako bi mu obznanili da je vijeće – jer je knez namjeravao posjeći određeni dio šume – zabranilo sječu šume. Glavni argument jest da se očuvaju stabla zbog ploda žira kako bi se od njega mogao praviti kruh¹⁹⁵. U zabrani sječe šume su se, dakle, našli u slaganju mletačka vlast i rapski puk, te je ovo bila jedna od rijetkih stvari u kojoj su Mlečani iskreno podupirali rapske pučane.

¹⁸⁹ Španjol, Ž., Barčić D.; *Šuma koja pamti: Sječa i zaštita* // Otok Rab, Fabra d.o.o., Zagreb, 2004., str. 73.

¹⁹⁰ Ibid., str. 78.

¹⁹¹ Badurina, str. 233.

¹⁹² Kazna za neovlaštenu sječu šume je bila prisilno veslanje na galiji, te nadoknada štete nakon povratka s galije. (Španjol, Ž., Barčić D.; 2004., str. 76.)

¹⁹³ Ibid., str. 73.

¹⁹⁴ Badurina, str. 209.

¹⁹⁵ Ibid., str. 197.

Kako su se rapski knez i plemići našli tako u ograničavajućoj poziciji, a potreba za drvom na Rabu je bila velika, potrebno je bilo pribjeći uvozu. Uz povremenu sječu rapskih šuma, sva razlika u potrebi za drvom se nadoknađivala uvozom iz Senja i podno Velebita. Sredstvo plaćanja je, uz usoljenu ribu koju navodi Fortis, bio i sapun¹⁹⁶.

5.2.10. Pašnjaci

Do 1409. godine rapski pašnjaci su bili u vlasništvu rapske općine, koja ih je davala u zakup građanima za 900 libara godišnje. Nakon uspostave mletačke vlasti na Rabu, pašnjaci se ustupaju Veneciji ili ih ona prisilno oduzima rapskoj komuni. Nije poznato na koji način su pašnjaci doista došli u posjed Venecije. Razlog zbog kojeg se nagađa o dobrovoljnom ustupanju pašnjaka jest taj da Venecija, koliko je poznato, ostale komune koje su bile u njenoj vlasti nije prisiljavala na prepuštanje svojih pašnjaka. Kao glavni razlog ovome navodi se nemogućnost dogovora između Rabljana kod godišnje diobe pašnjaka. Ako uzmemo u obzir da je stočarstvo bilo jedno od najunosnijih grana proizvodnje na otoku, začuđuje prepuštanje pašnjaka Veneciji. Tim više, što su uz godišnja davanja od 6500¹⁹⁷, libara, pa čak i uz smanjenje kasnije na 3000 libara¹⁹⁸, rapski stočari bili u stalnom gubitku.

Što se tiče plemića i pučana, iznenađujuće je da su po pitanju pašnjaka potonji bili u boljoj poziciji, barem što se tiče pašnjaka iz sela Lopar. Naime, ne samo da su u Loparu pučani imali na korištenje tamošnje pašnjake bez uplitanja – barem na početku – plemića, nego su ih svakih deset godina mogli sami davati u najam¹⁹⁹.

¹⁹⁶ Španjol, Ž., Barčić D.; 2004., str 76.

¹⁹⁷ Staničić, 1992., str. 24. – 25.

¹⁹⁸ Crnković, 1980., str. 126.

¹⁹⁹ Sam mletački upravitelj za Dalmaciju je 1722. godine poslao rapskom knezu odobrenje za to da (cit.): „...neka ih (pašnjake) i dalje uživa Universitas (loparski puk) i neka ih i dalje svako 10 godina iznajmljuju, kako je od starine.“ (Badurina, str. 235.)

Plemići na to nisu ostali bez odgovora, te je 1733. godine rapski plemić Jerko Galzigna podigao tužbu protiv loparskih pašnjaka. Razlog tome je bilo odobrenje koje je rapsko plemstvo dobilo, prema kojemu im je dozvoljena sječa šuma na loparskim pašnjacima. To je značilo i da je tužbu potpomagala – financijski prije svega – i nekolicina ostalih rapskih plemića²⁰⁰. Svi rapski pučani bili su složni u svojoj molbi mletačkom duždu da se ne dozvoli plemstvu preuzimanje pašnjaka za sebe. Dodatni argument bijahu sami Loparani, koje bi trebalo poštediti, jer (cit.): „...*redovito moraju po zimi da prose*²⁰¹.“

Dužd po okončanju cijelog spora ipak odlučuje u korist pučana. Stoga se pučanima daju pašnjaci u Loparu na daljnje korištenje te su tako nastavili svakih 10 godina raditi preraspodjelu pašnjaka kao i dotad²⁰². Jedini plemići koji su se uspjeli domoći pašnjaka da ih mogu koristiti na svoju ruku su bili Dominisi, koji su 1703. godine kupili za 4000 dukata određeni broj pašnjaka na otoku Pagu, dakle – nisu se pašnjaci nalazili na Rabu, iako su spadali pod rapsku komunu. Taj podatak dovoljno govori o tome koliki je bio monopol Mlečana nad rapskim pašnjacima²⁰³.

Što se tiče stoke koja je na tim pašnjacima pasla, konkretno – ovaca, u sedamdeset godina (od 1701. do 1770. godine) se broj grla gotovo prepolovio²⁰⁴. Spomenuto je već, u dijelu koji se tiče putopisa Talijana Fortisa, da su klimatski uvjeti većinom bili odgovorni za uginuća na stotine, a nekih godina čak i na tisuće grla. Lopar je još, po pitanju izloženosti buri bio u goroj situaciji od ostatka otoka, pošto nisu imali uzvisinu kao što je rapsko brdo Kamenjak, koje je djelomice štitilo ostatak otoka od naleta bure.

²⁰⁰ Ibid., str. 245.

²⁰¹ Ibid., str. 249.

²⁰² Ibid., str. 250.

²⁰³ Ibid., str. 201.

²⁰⁴ Sa 35000 na 18600 ovaca. (ibid., str. 196., str. 309.)

5.2.11. Ostale privredne grane

Ugrubo smo se dotakli pojedinih privrednih grana i sirovina s kojima se trgovalo u poglavlju u kojem smo ukratko predstavili prvi i jedini putopis o otoku Rabu iz 18. stoljeća, onaj autora Alberta Fortisa. Ovdje ćemo navesti ostatak, dakle, sam po sebi ovaj dio neće biti potpun, jer smo se nečeg dotakli i u spomenutom poglavlju ranije. Fortisov putopis, odnosno, dio putopisa koji nabraja svu proizvodnju i preradu sirovina, kao i trgovinu, daje naslutiti kako je gospodarstvo na Rabu bilo, ako već ne na visokom stupnju razvoja i od velike dobiti, onda barem raznoliko. Doista, dostupni izvori govore nam o raznim oblicima uzgoja, izgradnje, proizvodnje, prerade i trgovine koje su se odvijale na Rabu.

Započet ćemo s brodogradnjom, o kojoj nigdje nema zapisa da je bila aktualna na Rabu prije 18. stoljeća. Točnije, prije 1730. godine i molbe Ivana Ferarija de Latusa u kojoj dotični moli Vijeće da mu dozvoli izgradnju brodogradilišta na Rabu. Nigdje drugdje nema nikakvih zapisa o bilo kakvom prijašnjem brodogradilištu na Rabu, a sukladno tome, ni da se bilo kakvo brodogradilište obnavlja. Ova molba je stoga prva takve vrste, te s njenim odobrenjem imamo prvi korak u rapskoj brodogradnji²⁰⁵.

Rab je imao velikog značaja za proizvodnju stakla u Mletačkoj Republici. Iako se staklo nije proizvodilo na otoku, prašina iz sela Lopar prevozila se u Veneciju kao sirovina za izradu stakla. Knez je dao dozvolu za to – prema Kamporskoj kronici – u dva navrata, 1760. i 1761. godine²⁰⁶.

Mlinova je na otoku bilo četiri, i to dva za maslinovo ulje i dva za hranu. Jedan mlin za hranu je bio u Kamporu, a drugi u Supetarskoj Dragi²⁰⁷. Mlin u Kamporu je bio u vlasništvu braće Jerka i Petra Casio-a²⁰⁸, čijeg prezimena, zanimljivo, nema na popisu prezimena svih patricijskih obitelji na Rabu²⁰⁹. Nadalje, spomenuta braća su

²⁰⁵ Badurina, str. 259.

²⁰⁶ Ibid., str. 296.

²⁰⁷ Ibid., str. 324.

²⁰⁸ Ibid., str. 340.

²⁰⁹ Brusić, 1990., str. 186. – 187.

iznajmljivala mlin na 20 godina braći Ivanu i Nikoli Gvačiću²¹⁰, što nas dovodi do zaključka kako jedina dva mlina za hranu nisu bila u vlasništvu plemića, barem ne onih koji su bili priznati kao plemići od strane rapskog Velikog vijeća.

Jedna od djelatnosti koja je na Rabu bila veoma unosna bilo je pčelarstvo. Sredinom 18. stoljeća meda je bilo u tolikom izobilju da su se izvozile znatne količine suviška i u Veneciju. Tako je 1752. godine rapski knez Antun Balbi odobrio izvoz 8 bačava meda²¹¹ u Veneciju i nigdje drugdje osim u Veneciju. Fortis u svome putopisu navodi uspješne pokušaje krijumčarenja rapskih proizvoda kako bi ih se moglo prodati drugdje izuzevši Veneciju. Sama činjenica da su Rabljani u više navrata uspijevali prokrijumčariti svoju robu u druge zemlje je impresivna, ako uzmemo da je za svaki pokušaj krijumčarenja kazna bila 25 venecijanskih dukata²¹².

Solane su na Rabu bile gotovo jednako unosne za tamošnje plemstvo kao pašnjaci i šume. Iz 1730. godine imamo zapis u Kamporskoj kronici koji započinje veoma odrješito (cit.): „*Rapske solane rade!*“²¹³. Također, imamo detaljne izračune i popis svih količina soli proizvedenih po tzv. 'magazinima'²¹⁴. Popis i izračuni soli se pojavljuju za mjesec rujan²¹⁵ i listopad²¹⁶ 1730. godine, a tako detaljne popise ne nalazimo nigdje za ijednu drugu sirovinu koja se proizvodila na Rabu, što daje zaključiti kako je sol bila jedna od glavnih grana proizvodnje u rapskoj komuni. Toliko je proizvodnja soli bila cijenjena na Rabu, da je rapski knez Jerolim Manin donio 1767. godine odredbu prema kojem su svi pučani koji rade na solanama oslobođeni svakog oblika rada na zemlji²¹⁷.

Ribolov je već većinom obrađen u poglavlju o Fortisovom putopisu, međutim, valja još reći nešto o lovu tune na Rabu. Poslovna suradnja je uspostavljena 1710. godine između Jakova Bizzze, Matijom i Ivanom Galzignom te Nikolom de Dominisom. Jakov

²¹⁰ Badurina, str. 340.

²¹¹ Točna mjerica jedne bačve za tada nije poznata. (ibid., str. 273.)

²¹² Ibid.

²¹³ Ibid., str. 243.

²¹⁴ Odjeljcima, svaki odjeljak je pripadao jednom plemiću koji je imao udio u solani. (ibid.)

²¹⁵ Ibid.

²¹⁶ Ibid., str. 269.

²¹⁷ Ibid., str. 305.

Bizza službeno izjavljuje kod notara kako je on jedini dobio dozvolu od mletačke republike za posjedovanje i korištenje tunere²¹⁸ za lov tune. Ipak, on nadalje kaže kako se dogovorio sa spomenutom braćom Galzigna i Nikolom de Dominisom da i oni imaju udio u ulovu²¹⁹, što je primjer rijetke otvorene suradnje između plemića barem kad je u pitanju izvor dohotka.

Proizvodnja i prodaja vune također je bila prisutna na Rabu. Izvori tumače kako se na početka 18. stoljeća vuna izvozila u Veneciju. Zanimljivo, na Rabu su vunu proizvodile i izvozile časne sestre, tako je 1708. godine sestra Marijeta Dragazzi iz samostana sv. Justine dala punomoć Jurju Antiveri da ode u Veneciju i proda vunu koju su ona i druge sestre iz njenog samostana isprele²²⁰. Iako se o vuni ne govori mnogo u izvorima, izgleda da je njena proizvodnja bila toliko značajna za gospodarstvo rapske komune da je rapski biskup Antun Rosignalo Slavić u obraćanju papi izjavljuje kako se glavnina zarade Rabljana sastoji upravo od prodaje vune²²¹.

5.2.12. Rapski fontik u 18. stoljeću

Političko-gospodarski instrument poznat pod nazivom 'fontik' postojao je i unutar rapske komune. Prvotna službena ideja je bila da se (cit.): „...*institucionalno reguliraju nastali poremećaji ravnoteže u opskrbi žitom*.”²²² Opskrba žitom je tada poljuljana, kako je iz više razloga postalo otežano dovoziti žito iz crnomorskih luka. Fontici su stoga, kako na otoku Rabu, tako i drugdje u Mletačkoj Republici, bili smatrani nužnima kako bi se organizirano prikupljale pričuve žita kako bi se njima se pravilno gospodarilo u slučaju krize²²³.

²¹⁸ Mrežu tunolovku (ibid., str. 208.)

²¹⁹ Ibid.

²²⁰ Ibid., str. 207.

²²¹ Ibid., str. 209.

²²² Pederin, I., *Rapske šume, fontik, universitas i banke* // Rapski Zbornik, JAZU/Skupština općine Rab, Zagreb, 1987., str. 132.

²²³ Ibid.

Prvih godina 18. stoljeća dolazilo je do čestih zlouporaba sredstava fontika, koje nisu prestajale ni nakon raznoraznih prijetnji i propisivanja kazni. Također, cijene su nerijetko oscilirale nakon manjka žita zbog raznih nepogoda u Bosni, te je zahvaljujući fontiku²²⁴ ograničen porez na brašno. To je napravljeno zbog toga da se ne bi smanjivala mjera kruha, jer bi u tom slučaju bili oštećeni siromašniji rapski građani. Zbog učestalog manjka sredstava, bilo je potrebno ista obnavljati, pa čak i povećavati svotu s kojom je fontik raspolagao.

Ipak, koliko god se svota povećavala a godine odmicale prema sredini pa zatim i prema kraju 18. stoljeća, postalo je jasno da fontik nije ništa drugo nego dobrotvorna ustanova za one slabijeg materijalnog stanja. Nije čak bilo, ni od strane plemića ni od strane pučana, volje da se situacija riješi. 1787. godine se nitko od pozvanih na pučku skupštinu nije odazvao pozivu. Fontiku je tada preostalo samo da i službeno prizna vlastitu nemoć, te da se 1788. godine definitivno ugasi²²⁵.

5.3. Obitelj Spalatin

Do cjelovite kronike jedne od rapskih plemićkih obitelji nije, nažalost, bilo moguće doći. Ipak, u Kamporskoj kronici najviše unosa imamo o obitelji Spalatin. Iako se, kao što će i biti rečeno, spomenuta obitelj ima ponositi mnogim istaknutim pojedincima u 18. stoljeću, moje subjektivno mišljenje jest kako je najznačajniji za rapsku, europsku, pa i za svjetsku povijest, izviđač liginih²²⁶ snaga u Lepantskoj bitci, rapski plemić u službi kapetana rapske galije Ivana Dominisa – Nikola Spalatin. On je naime, kako piše još jedan pripadnik njegove obitelji, Krsto Spalatin, najzaslužniji za pobjedu kršćanskih snaga u toj bitci, jer je prvi uočio i dojavio glavnom zapovjedniku položaje turskih galija²²⁷.

²²⁴ Fontikom su upravljali tzv. 'škrivani' i 'fontikari', najmanje jedan a najviše tri plemića su u svakom trenutku obnašala jednu i drugu dužnost. Spise su davali na uvid knezu i sucima, a prodavali su uz žito i vino, naravno – kada je bilo viškova. (ibid., str. 134.)

²²⁵ Ibid., str. 134.

²²⁶ Kršćanskih

²²⁷ Barić, 2007., str. 70.

Obitelj Spalatin je, uz obitelj Dominis najpoznatija među rapskim plemićkim obiteljima. Jedna je od rijetkih čija je loza opstala do danas, premda većina prebiva izvan otoka Raba. Od svih obitelji koje se spominju u izvorima dostupnima za Rab u 18. stoljeću, o rečenoj obitelji imamo najviše podataka. Točnije, najviše istaknutih ličnosti navodi se baš iz te obitelji. Obitelj najvjerojatnije potječe iz Splita²²⁸. Među mnoštvom istaknutih pripadnika obitelji Spalatin, za 18. stoljeće valja prije svih spomenuti dvojicu: notara Jurja Spalatina te osorskog i šibenskog Mihovila Matiju Spalatina. O potonjem će biti više riječi u zasebnom poglavlju.

Juraj Spalatin bio je jedna zanimljiva ličnost u povijesti Raba. Školovao se u Veneciji²²⁹ te obnašao, osim dužnosti notara, dužnost kneževog kancelara (od 1772. do 1801. godine)²³⁰, zapovjednika rapske galije²³¹ te suca (1798. godine)²³². Bilo je još Spalatina tijekom 18. stoljeća koji su obnašali razne dužnosti, među njima: don Mihajlo Spalatin, rapski i novaljski župnik te vlasnik solana u Supetarskoj Dragi, Nikola Spalatin koji je činovnik na tim solanama²³³, klerik Šimun Spalatin koji se školovao u Loretu²³⁴, kanonik Šimun Spalatin koji je bio na poziciji magister clericorum²³⁵, te je obnašao dužnost glavnog vikara rapske biskupije²³⁶, te korčulanskog²³⁷ i osorskog²³⁸ biskupa. Posljednji potomak obitelji Spalatin kojeg vrijedi spomenuti za 18. stoljeće jest sudac Šimun Spalatin. On je nakon pada Mletačke Republike i dolaska austrijske vojske na Rab postao, po nalogu austrijske vlasti, upraviteljem općine Rab²³⁹.

²²⁸ Čoralić, 2001., str. 257.

²²⁹ Badurina, str. 297.

²³⁰ Ibid., str. 302.

²³¹ Ibid., str. 326.

²³² Nije poznato dokad je bio na položaju suca. (ibid., str. 369.)

²³³ Ibid., str. 243.

²³⁴ Ibid., str. 254.

²³⁵ Ibid., str. 265.

²³⁶ Ibid., str. 308.

²³⁷ Ibid., str. 314.

²³⁸ Ibid., str. 334.

²³⁹ Ibid., str. 364.

5.3.3. Mihovil Matija Spalatin (1736. – 1807.)

Kanonik Šimun Spalatin je bio jedan od dvojice potomaka obitelji Spalatin na Rabu za kojeg se spominje da je bio obnašao dužnost biskupa. Drugi je bio njegov nećak, Mihovil Matija Spalatin. Poput svog ujaka, i Matija Spalatin je biskupsku dužnost vršio u više od jedne biskupije, tako je bio biskup u Kotoru (1794. – 1796. godine) i Šibeniku (1796. – 1807. godine). Službovao je, dakle, Spalatin kao šibenski biskup u doba pada Mletačke Republike, kada izbijaju neredi i ustanci u svim većim i manjim dalmatinskim gradovima, među kojima se našao i Šibenik.

Matija Spalatin je rođen na Rabu 26. veljače 1736. godine. Svećenikom postaje 1759. godine, dok se kasno spominje među dalmatinskim studentima koji su diplomirali teologiju u Padovi – 1794. godine. Proslavio se, mogli bismo tako reći, van rapske komune, međutim nije zbog toga ništa manje vrijedna spomena njegova uloga u smirivanju sukoba do kojih je došlo u Šibeniku 1797. godine nakon pada Mletačke Republike, ni godinu dana nakon što je imenovan šibenskim biskupom. Nakon što su šibenski pučani podigli bunu protiv povlašćenih plemića i zemljoposjednika te pogubili počasnog francuskog konzula i njegovu suprugu, biskup Spalatin je, na prijedlog fra Josipa Glunčevića održao dirljiv govor ispred crkve sv. Nikole. Njegov govor je toliko dirnuo okupljeno mnoštvo, da je iste uspio uvjeriti da polože zakletvu obećanja o prestanku nasilja. Politička posljedica ovoga bila je stvaranje uvjeta za austrijsko preuzimanje Šibenika, nakon čega je uslijedilo i formalno proglašenje prekida mletačke vladavine nad Šibenikom²⁴⁰. Od hrvatskog generala Matije Rukavine primio je odlikovanje za doprinos u smirivanju nereda u Šibeniku²⁴¹.

5.4. Zadnji trenuci pod Mletačkom Republikom i dolazak Austrije

Već 1784. godine se, kako navodi Kamporska kronika (cit.): „...*osjećaju smetnje na zapadu te planiraju kućice za stražu u zidinama*...²⁴²“. Svjesni su u kneževom vijeću

²⁴⁰ Čoralić, 2001., str. 257. – 259.

²⁴¹ Crnota, 1908., br. 39

²⁴² Badurina, str. 337.

kako to neće puno pomoći²⁴³, ali ipak se već tada, 13 godina prije pada Mletačke republike nazire strah ne samo među rapskim knezom i njegovim suradnicima, nego i među rapskim plemstvom. Sedam godina kasnije atmosfera se dodatno zahuktava uklanjanjem rapskog plemića Zudeniga sa mjesta vice-konzula te postavljanja novog čovjeka na to mjesto. Dan kasnije, 19. srpnja 1790. godine knez naređuje dodatnu stražu oko svoje palače, koju naknadno odlučuje držati samo u vrijeme rapske fjere. Nedugo nakon toga, pruski kralj počinje na Rabu vrbovati ljude za svoju vojsku. Uza svu paniku nastalu oko austrijskog uplitanja u rapski javni život, stiže dojava o mogućem dolasku napuljskog kralja te se s jednakom napetošću kreće u organizaciju svega potrebnog za njegov eventualni dolazak. Sve ovo događalo se u razmaku od manje od mjesec dana²⁴⁴.

Narednih šest godina proteklo je bez daljnjih sličnih napetosti. Tek 1796. godine dolazi do okupljanje vojske za rat protiv Napoleona. Sve rapske lađe dovedene su do glavne rapske luke te je napravljen popis svih obitelji koje moraju dati punoljetnog muškog potomka za rat²⁴⁵. Zbog mobilizacije nastaje panika među Rabljanima te se neki od njih daju u bijeg kako ne bi bili unovačeni za rat protiv Francuske. Po naredbi kneza je svatko tko je bježao pred novačenjem imao biti utamničen nakon što ga se uhvati. Unovačeno je ukupno 206 muškaraca, računajući naravno uz otok Rab Novalju i Staru Novalju. Cijelo to vrijeme bio je zadužen plemić Joško Galzinja da ide od sela do sela i smiruje stanovništvo. Nakon malog zastoja u prijevozu vojnika u Zadar zbog snažnog južnog vjetrova, mobilizirani su sredinom srpnja otputovali za Novalju, odakle bi dalje putovali za Zadar. 12. svibnja sljedeće, 1797. godine Mletačka Republika biva poražena i ukinuta te dolazi do velikih promjena²⁴⁶.

Već 1. lipnja Rabljani dobivaju dojavu o austrijskoj galiji u blizini otoka i ubrzo shvaćaju da je aneksija od strane Austrije neizbježna. Rapsko stanovništvo je u strahu, te se u utrci između Napoleonovih i austrijskih snaga prema Rabu 'navija' za potonje. Tim više jer je Rabljanima stigla informacija 7. lipnja (cit.): „...*da je već bečki dvor*

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ Ibid., str. 350. – 351.

²⁴⁵ Jedini izvor koji govori o ovome jest Kamporska kronika, a stranica na kojoj je prema indeksu zapisan ovaj dio nedostaje, tako da se vodimo samo prema natuknici u indeksu, u kojoj nije navedeno od koje godine su se novačili Rabljani za rat. (ibid., str. 358.)

²⁴⁶ Ibid., str. 358. – 361.

*izdao veoma stroge naredbe, kad ovamo stigne vojska, da nikomu ne smeta i da ne dira ni u život ni u imutak*²⁴⁷.”

Jakov Galzinja opisuje zauzimanje grada i cijelog otoka od strane Austrijanaca kao vrlo mirno. Najmoćniji rapski plemić u tom trenutku postade sudac Šime Spalatin, koji dobiva ovlasti da zauzme u ime Austrije rapske posjede na otoku Pagu, Novalju i Staru Novalju. Pažani su se oduprijeli austrijskoj vojsci, ali cijeli Pag je zauzet nakon kratkih borbi²⁴⁸. Do službenog kraja mletačke vlasti na Rabu dolazi kada zadnji rapski knez, Ivan Venier, odlazi prema Veneciji 1. srpnja. Što se tiče plemstva, konkretnije, plemićkog političkog aparata na Rabu poznatijeg kao plemićko vijeće, ono se nakon neuspješnog traženja molbe od austrijske vlasti za sastajanjem ukida, što je početak problematike vezane uz opstanak rapskog plemstva po dolasku Habsburške Monarhije²⁴⁹.

5.4.1. Pitanje plemstva nakon dolaska austrijske vlasti

Pitanje plemstva nakon pripojenja Raba i ostatka Dalmacije Habsburškoj Monarhiji je samo po sebi dovoljno kompleksno da bi se o njemu mogla napisati cijela filozofska rasprava. Cijela stvar je pokrenuta nakon što pučki tribun Marko Antun Lolić moli austrijsku vladu da se ukine povlašteni položaj plemstva na Rabu te vrate stari običaji izbora svih u vijeće, pa i onih koji nisu plemići. Za dokument na kojeg se Lolić poziva fra Odoriko Badurina kaže kako ga nema na Rabu²⁵⁰. Ipak, to jedno pismo bilo je dovoljno da pobudi sumnju kod austrijske vlasti, koja šalje grofa Goessa da napravi popis sveg plemstva na Rabu.

Rapsko plemstvo je ovu inicijativu pogrešno shvatilo u uvjerenju kako će im popis sam po sebi učvrstiti njihov društveni status, odnosno, potvrditi status kakav su imali dotad. Međutim, prava istina je bila u tome da popis nije bio ništa drugo negoli evidencija članstva u Velikom vijeću, kojeg su, kao što znamo, činili isključivo

²⁴⁷ Crnota, 1908., br. 35

²⁴⁸ Ibid., br. 35. – 36.

²⁴⁹ Badurina, str. 364. – 365.

²⁵⁰ Ibid., str. 368.

plemići. Problem statusa plemstva u Habsburškoj Monarhiji u kojoj je sada bio uključen i Rab je bio složeniji.

Prvo se radilo o tome da bi svaki plemić koji je htio dokazati svoje plemenito podrijetlo morao pronaći drugačiji odgovor od uobičajenog: 'Član sam Velikog vijeća, pa sam stoga plemić.', jer su članstvo u vijeću i plemićki status bili međusobno neraskidivi. Ipak, za austrijsku vlast je bio nepoznat i nevaljan mletački kriterij kojim su se dotad, točnije, do 1797. godine priznavala prava rapskog plemstva. Grof Goess je, za one plemiće koji su bili odlučni u dokazivanju i očuvanju svog plemićkog statusa, tražio mnogo dublje obrazloženje. Tražile su se, naime, osobne vrline koje je određeni plemić imao, prema kojima se mogao nazvati plemenitim. Problem je bio u tome, što je sve do 1797. godine sva plemenitost bila imanentna, temeljena na davnim zaslugama predaka te kao takva je bila neupitna. Nije se dakle nikad, izuzev jednom u 15. stoljeću, niti definirao izvor plemenitosti rapskog plemstva. Jedina je nada svakom plemiću kod dokazivanja vlastitog plemićkog statusa bila pred novoosnovanom tzv. 'heraldičkog komisijom' dokazati svoju plemenitost na osnovi veličine, bogatstva i slave obitelji iz koje dolazi, te istovremeno dokazati vlastito podrijetlo, odnosno, poveznicu s tom istom obitelji. Saslušanja pred heraldičkom komisijom nisu, u konačnici, imala veliki značaj, a razlog tome je sljedeći.

Austrijska vlast nije, kako se uskoro pokazalo, imala namjeru održati plemićki stalež u određenim mjestima, točnije, u manjim mjestima kao što je otok Rab. Plemstvo je, na ranijim, 'mletačkim' temeljima bilo, prema njima, moguće održati samo u: Kopru, Rijeci, Trstu, Zadru, Splitu i Trogiru. Dakle, čak i da je svaki rapski plemić uspio u svom naumu dokazivanja vlastite plemenitosti, što su već austrijanci pod time podrazumijevali, cijela stvar je ovisila isključivo o volji Habsburške Monarhije, čije iskustvo u prosvijećenom apsolutizmu je dalo naslutiti njenu konačnu odluku po pitanju plemstva. Razlog zbog kojeg su očuvali plemićki stalež u ovim većim mjestima, pa čak i do kraja 18. stoljeća i u manjima, jer je tek 1802. godine pokrenut postupak ukidanja plemstva na Rabu, čime je olakšano održavanje već postojećeg društvenog reda u komunama²⁵¹.

Habsburška Monarhija nije, ako govorimo o 18. stoljeću, službeno ukinula plemstvo na Rabu. Politički ga je ukinula Francuska 1805. godine ukidanjem Velikog vijeća na

²⁵¹ Mlacović, 2012., str. 11. – 25.

Rabu kao i u drugim dalmatinskim mjestima²⁵², a formalno je i zadnjem rapskom plemiću ukinula njegov plemeniti naslov 1831. godine Habsburška Monarhija²⁵³.

²⁵² Ibid., str. 18.

²⁵³ Ibid., str. 31.

6. ZAKLJUČAK

Kada govorimo o rapskom plemstvu ne samo za 18. stoljeće, nego i za sva prijašnja razdoblja od vremena priključenja Raba Mletačkoj Republici 1409. godine, treba imati na umu kako su neka prava koja su Mlečani dodjeljivali kao i ograničenja koja su nametali rapskoj komuni vrijedila za sve ostale komune u Dalmaciji. Logično je reći kako su sve iznimke, svaka izvanredna odluka donešena od strane dužda koja je izlazila van okvira redovnih regula društvenog i političkog života u rapskoj komuni bila donešena u svrhu očuvanja stabilnosti u društvenom životu. Ovdje bi se mogle svrstati odluke o podizanju sela Lopar na razinu župe kao i odobravanja pučanima koji su koristili loparske pašnjake ekskluzivno korištenje, odnosno, zabrana plemićima iskorištavanje šuma koje su se nalazile u blizini tih pašnjaka. Odnosi su uvijek bili jasno definirani, a opet, nedovoljno jasni u praksi u svakom trenutku.

Rapski knez bio je dužddev upravitelj u rapskoj komuni. Sve je moralo ići prema njegovoj riječi, svaka odluka koja se donosila u Velikom i općinskom vijeću je morala proći njegov sud i sud rapskih sudaca, koji su opet bili u njegovoj službi i njemu odgovarali. Ipak, još i prije 18. stoljeća su stanovnici Raba, i plemići i pučani, uvidjeli kako postoje načini za zaobilaženje kneževih odluka. Odnosno, vidjeli su kako je ponekad moguće kod mletačkog dužda poništiti odluku kneza te postići to da dužd presudi u njihovu korist. Dolazi se, stoga, do veoma kompleksnog zaključka.

Za početnu tezu o tome kako su rapski plemići imali veći stupanj neovisnosti od plemića u drugim dalmatinskim komunama je, prije svega, nemoguće odrediti točnost ili netočnost. Istina, ako gledamo situacije u kojima nije intervenirao mletački dužd – jer se nisu, naravno, uvijek slagali dužd i rapski knez – onda se doista može reći kako su postojale situacije u kojima je komuna djelovala neovisno od mletačkog dužda, u vidu da nije svaka nova odredba, barem kako vidimo u izvorima, morala dobiti i duždevo odobrenje. Naravno, premisa je bila da, kako je rapski knez bio dužddev namjesnik u rapskoj komuni, nije bilo ni potrebno svaku odluku poslati knezu na vaganje. No, teza je bila da su rapski plemići imali veći stupanj neovisnosti od plemića iz drugih komuna za vrijeme Mletačke Republike.

Ako gledamo samo odnos između rapske komune, čiji su društveni i politički život definirali plemići, i mletačkog dužda, tada se, izuzev nekoliko situacija u kojima je dužd intervenirao u korist pučana, može reći kako su plemići uživali visok stupanj

autonomije u odnosu na pojedine dalmatinske komune. Za početak, Rab je bio biskupija, na čelu koje su mahom bili biskupi pristigli iz redova rapskog plemstva. Također, bez obzira na strog sustav provedbe vlasti od strane mletačkog dužda, ipak su rapskoj komuni 1765. godine potvrđene privilegije, koje su, kao što je poznato, bile istovremeno i privilegije rapskog plemstva. Međutim, cijeli spor oko prava na sječu šuma i pašnjaka na koja su prava imali pučani pokazuje kako je apsolutna istina van jednostavnog odgovora 'da' ili 'ne'.

Plemićima je bilo važno da im se osigura opstojnost političkih i materijalnih prava. Što se tiče političkih prava, ona su bila očuvana kroz službovanje u komuni (suci, zamjenik kneza, notar, zapovjednik galije i dr.), dok su materijalna povremeno nailazila na prepreke, kao što je već spomenuto. Ovisno o tome kako bismo definirali pojam 'veći stupanj neovisnosti', jer kao što je poznato, nijedna komuna nije bila sama po sebi više ili manje neovisna u odnosu na drugu, već samim time što je svaka od njih imala kneza koji je djelovao, službeno, po nalogu dužda. Službeno zbog toga što su bile veoma rijetke situacije u kojima je dužd morao biti uključen u političko razrješenje sporova i nesuglasica.

Kada bismo htjeli podvući crtu ispod sveg navedenog, iz dostupnih izvora, prevladavaju činjenice koje idu u prilog tezi. Knez je većinom vršio administrativnu funkciju bez prakticiranja vlastite moći. Njemu su na odobravanje dolazile razne odredbe od Velikog i općinskog vijeća, ali na kraju dana, postojao je biskup koji je djelovao kao kneževa savjest i nije propuštao priliku da ga opomene za razne oblike ponašanja i vođenja komune koja nisu išla u prilog tadašnjim društvenim i duhovnim vrijednostima.

6. SAŽETAK NA ENGLESKOM JEZIKU

The theme of this thesis was the Rab nobility in the 18th century. specifically, the aim was to determine the level of authonomy the nobility – and therefore the whole Comune of the island of Rab – possessed in dealing with the liege that was the doge of Venice in the 18th century. The thesis was put as follows: the nobility of the Rab Commune had a greater level of authonomy in dealing with the Venetian government than other nobilities on the eastern Adriatic coast. In order to gain a wider understanding of the issue, it was necessary to begin, chronologically in the Middle Ages, for it is at that time that the structure of government in the Commune of Rab had been formed.

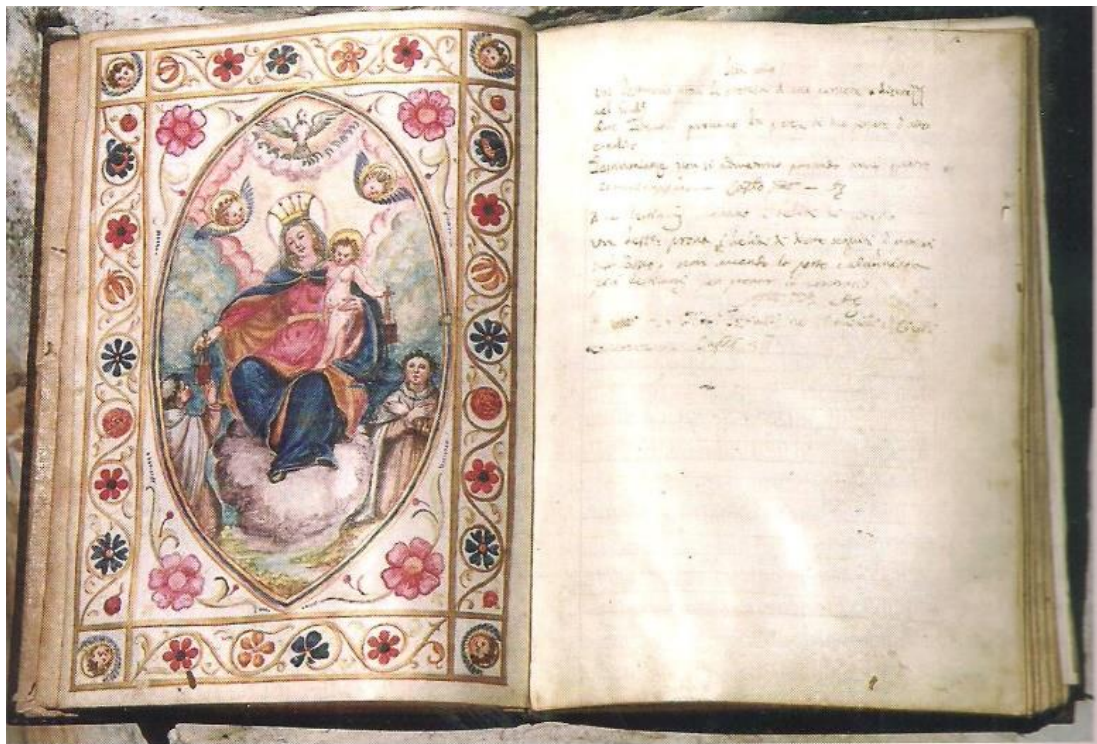
Afterwards there was a mention of the Republic of Venice and its status in the 18th century, in which we might have gotten a bigger picture of the reason for the demise of the nobility in the Rab Commune. In other words, the bigger picture was that Venice had been experiencing a systematic decline in all state segments in the 18th century, so it might very well be said that the abrogation of the nobility status in the Commune of Rab had been collateral damage.

The final part of the thesis deals with the political, economic, social and religious elements that occurred on the island of Rab during the 18th century. Through extensive research it is revealed, finally, that while it may very well be the case that the Rab nobility did enjoy a higher level of independence than its neighbouring communes, the issue turned out to be far more complex. Namely, the prince of Rab, the Rab nobility and the common folk of Rab all squabbled with one another and tried to push their own cases to the Doge of Venice. The end results were at times surprising, as the Doge didn't always rule in favour of the prince or the nobility, but the commoners often got their way as well.

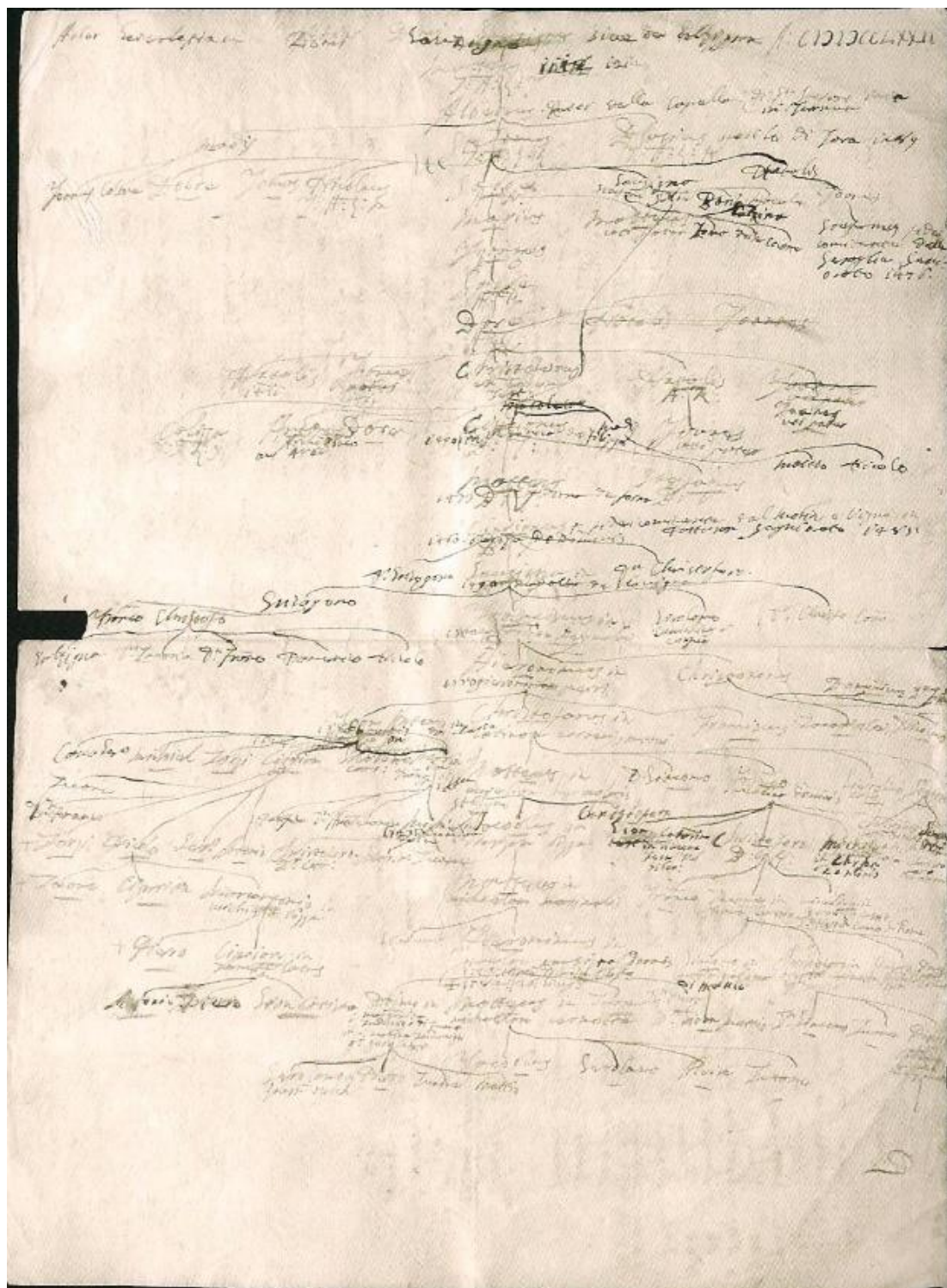
7. SLIKE

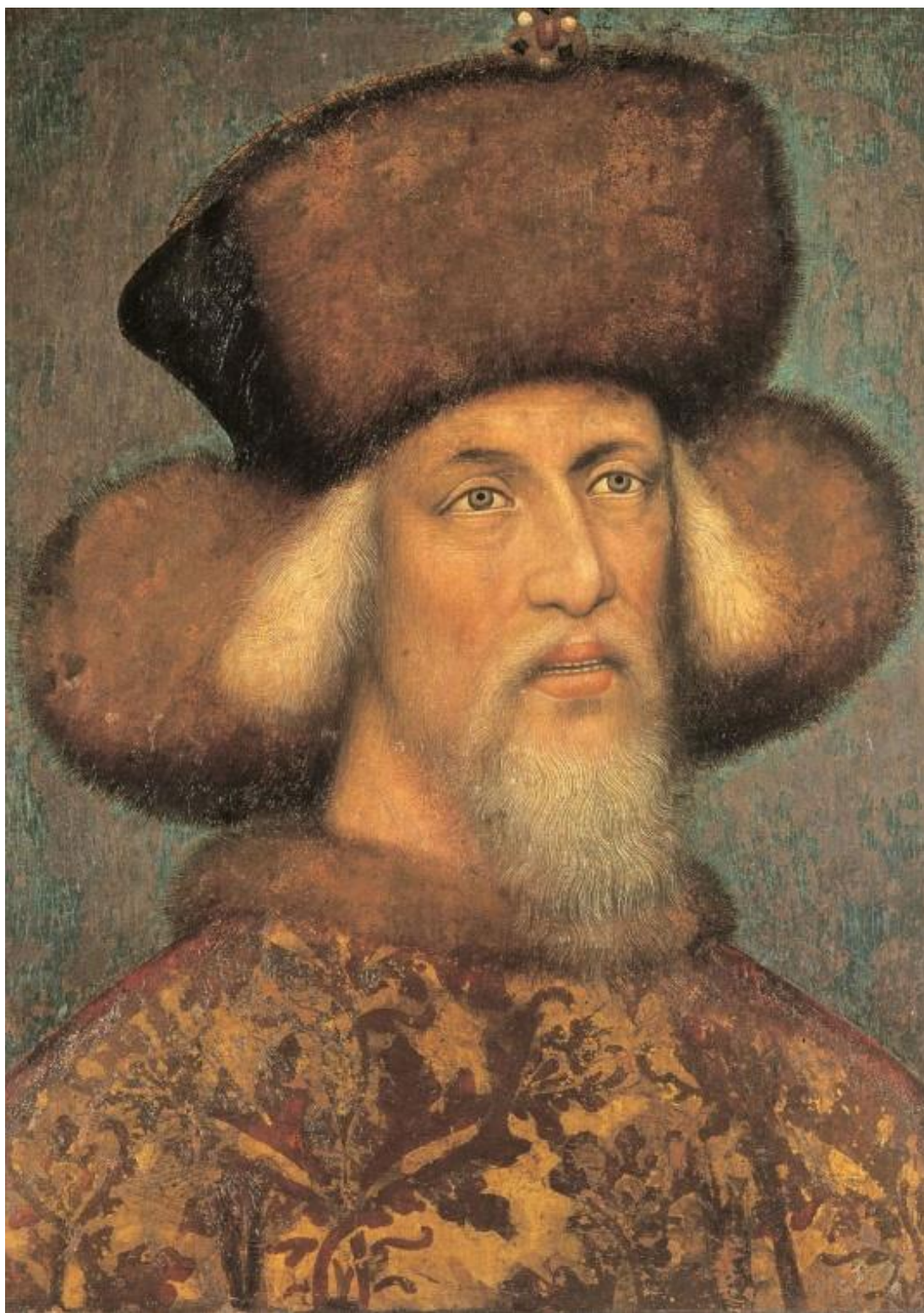
1. Grbovnica obitelji Dominis iz 1434. godine

2. Gospa od Karmela na prvoj stranici statuta rapske komune

3. Genealogija obitelji Galzigna

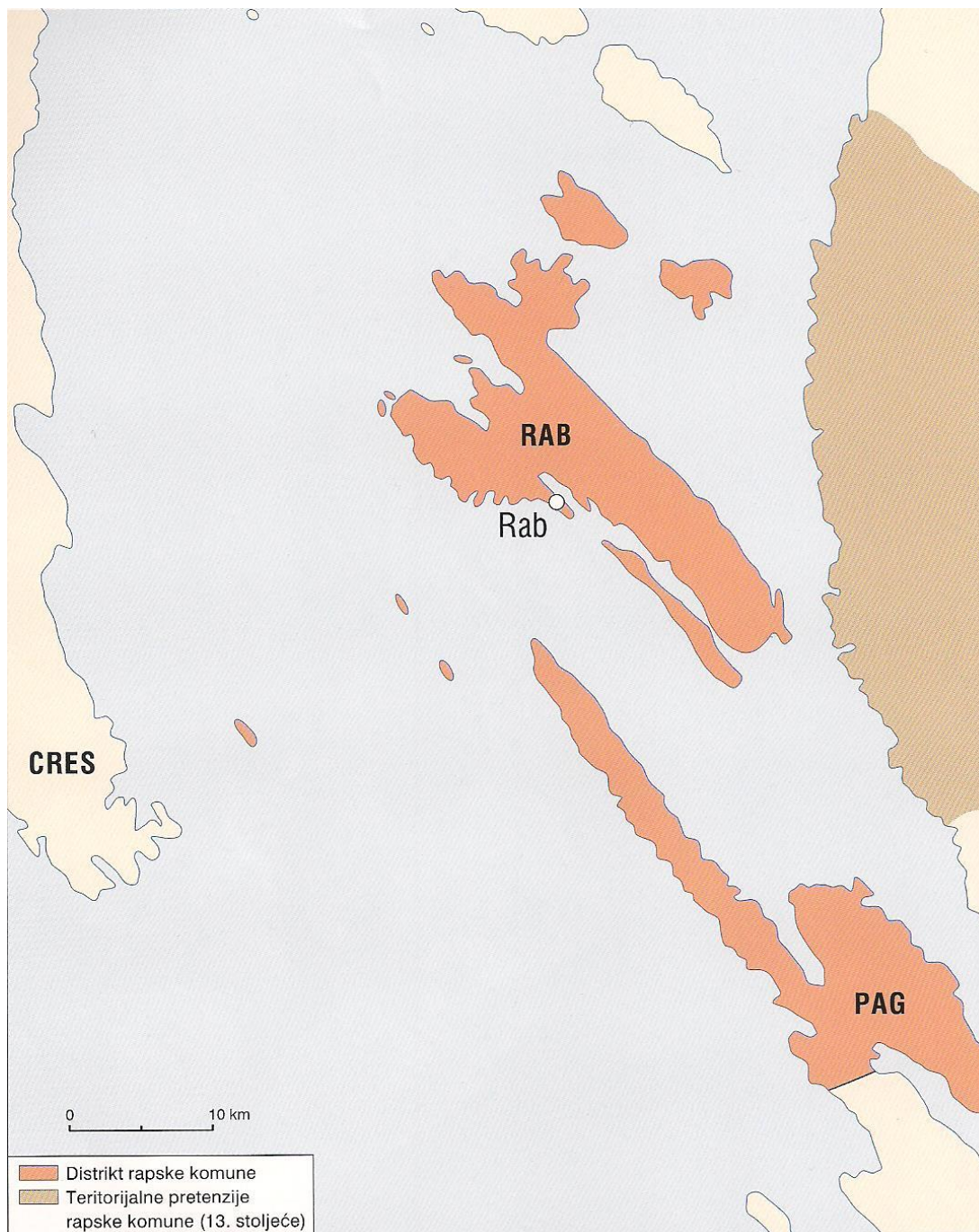
5. Žigmund Luksemburški

6. Ladislav Napuljski

7. Stari grb krčkih knezova kojeg su koristili do 1430. godine kada su postali Frankopani

8. Okrug rapske komune

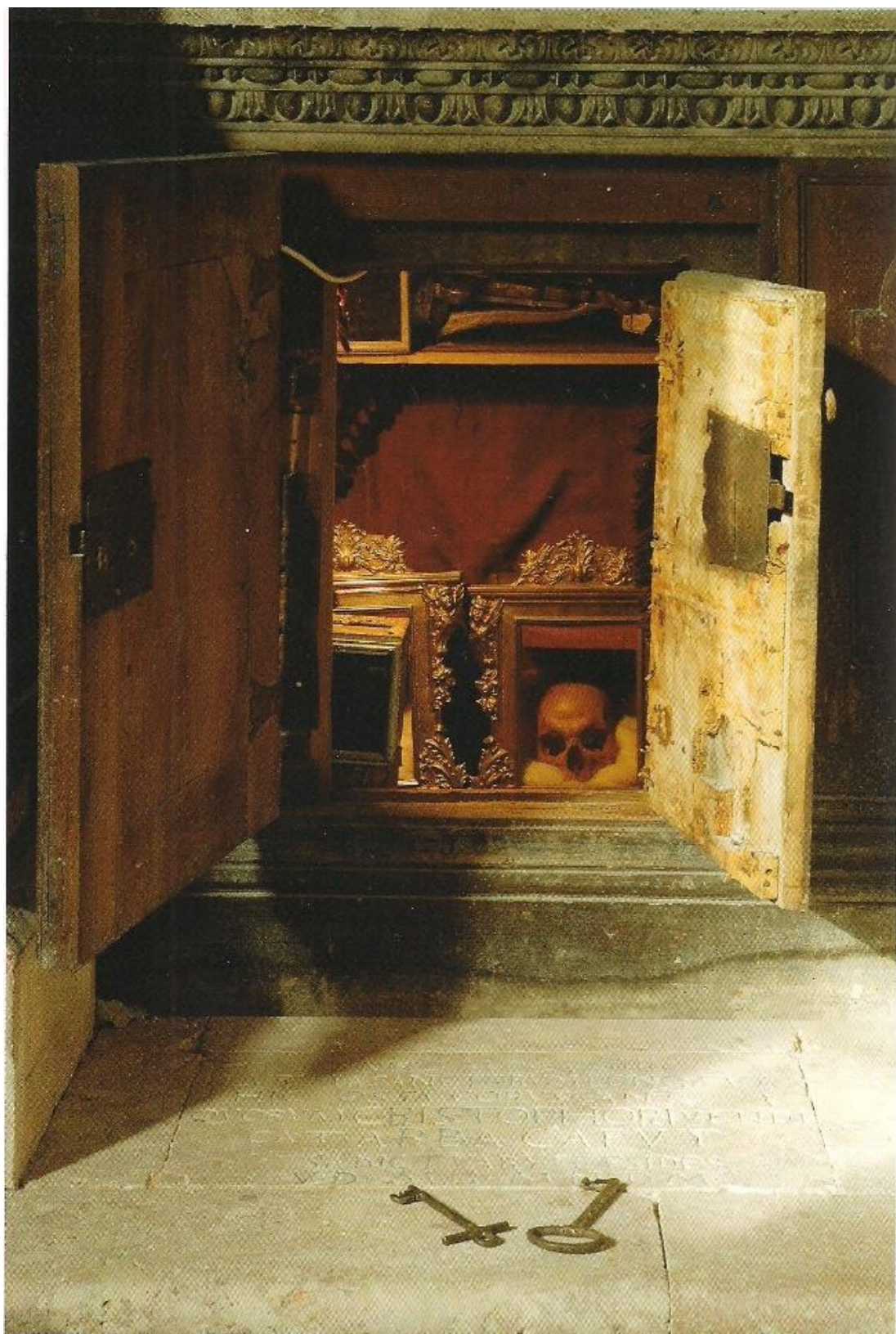
9. Rapska crkva (do 1828. godine katedrala) Uznesenja blažene djevice Marije na kraju rapske Gornje ulice

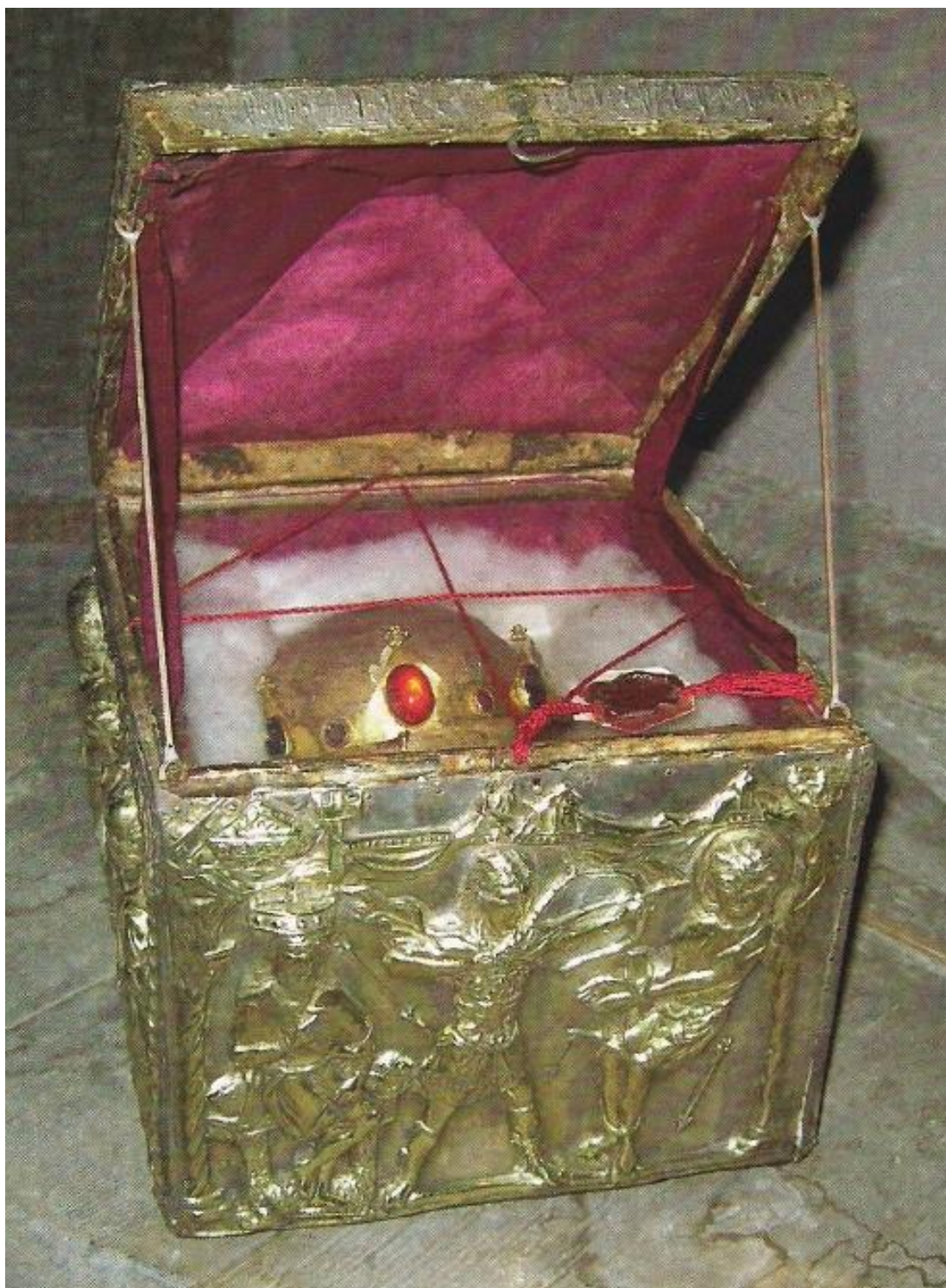
10. Kneževa palača, danas poznatija kao knežev dvor na rapskom trgu Municipium

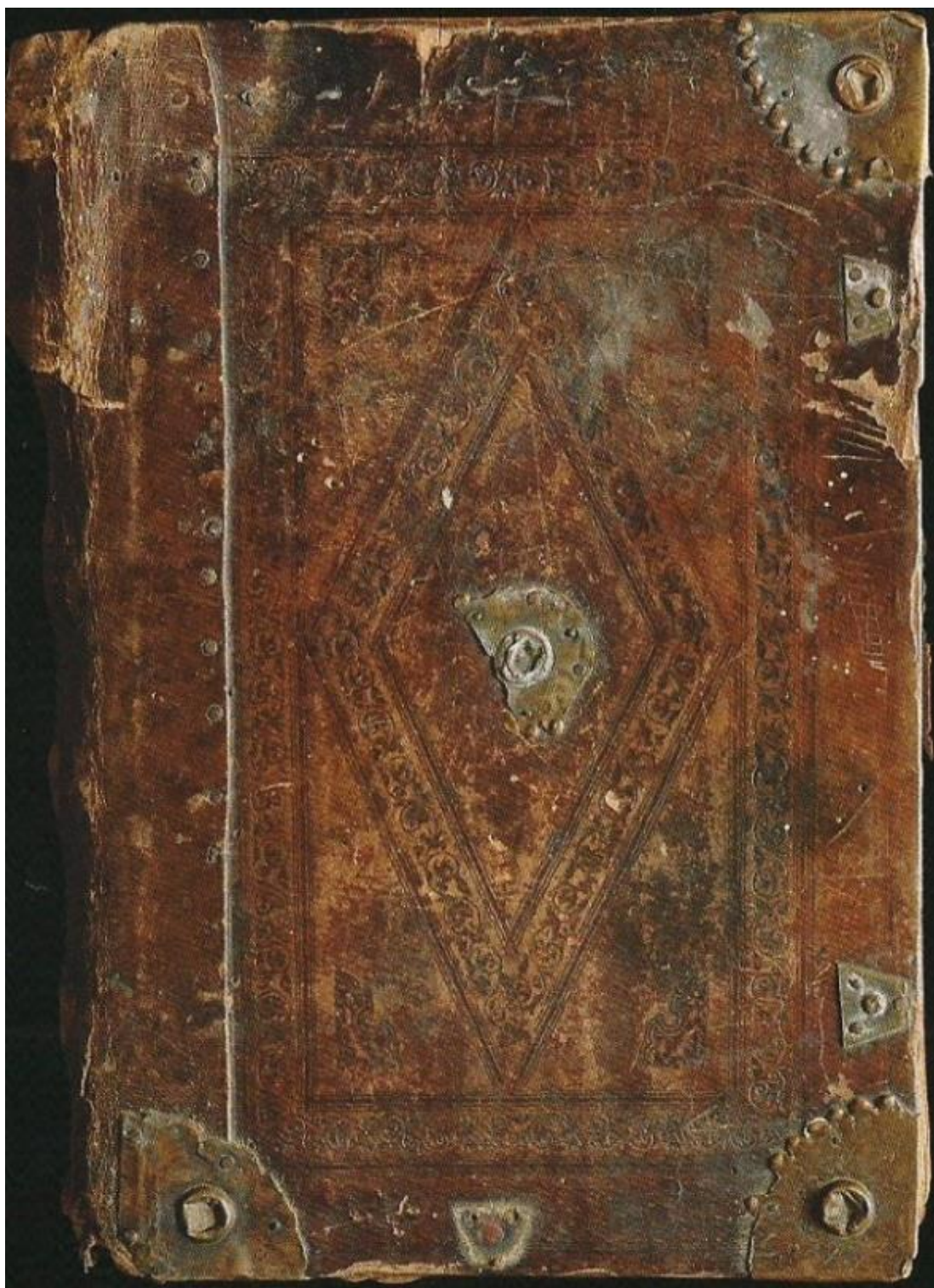
11. Gradska loža na kraju rapske Srednje ulice

12. Rapski sanktuarij

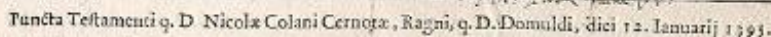
13. Relikvijar sv. Kristofora, zaštitnika Raba

14. Rapska Crvena knjiga

15. Andrea Tron

Ponti del Testamento del q. D. Colane Cernota q. D. Cerne, del 1433. Primo Aprile.

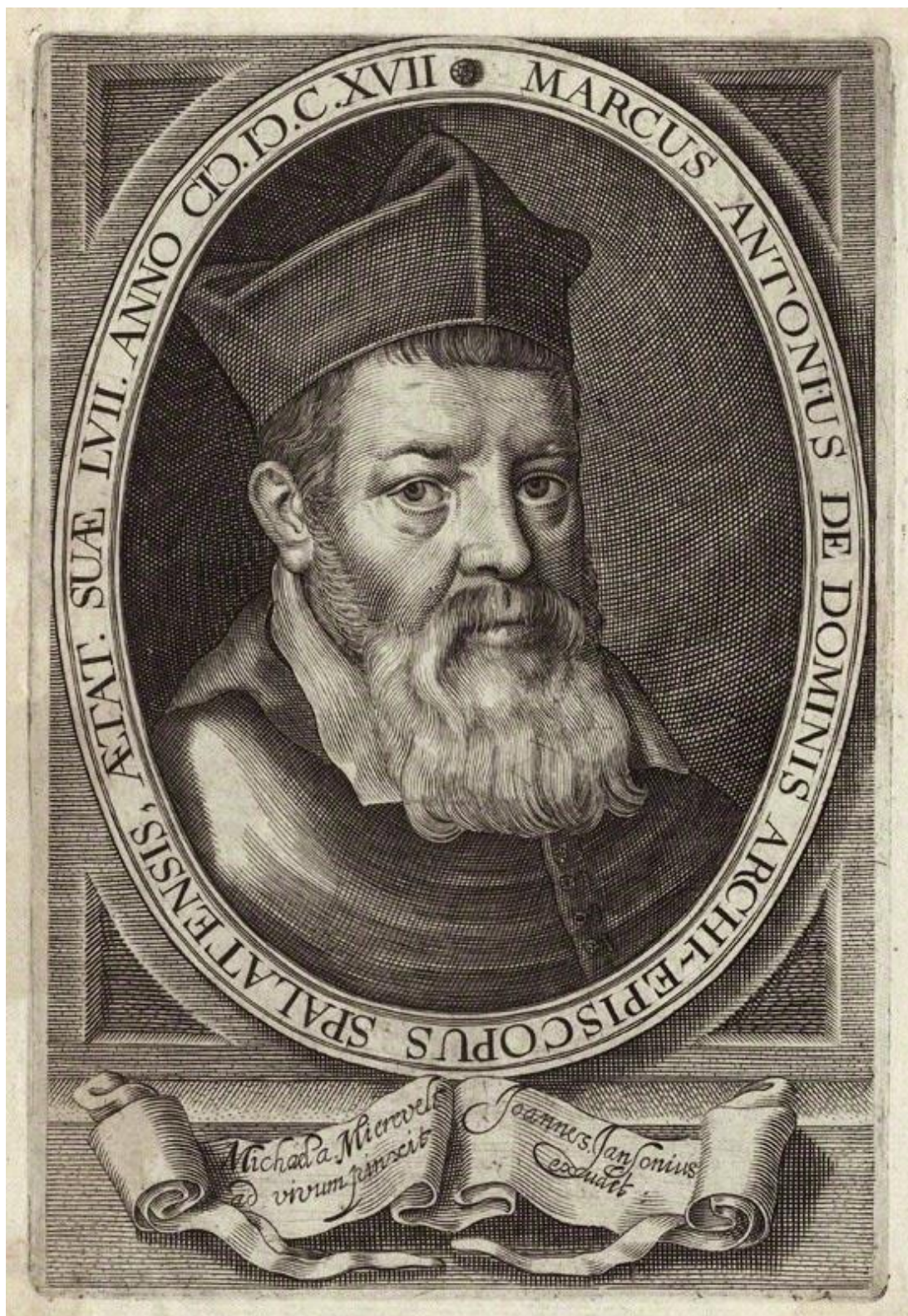
[illegible]

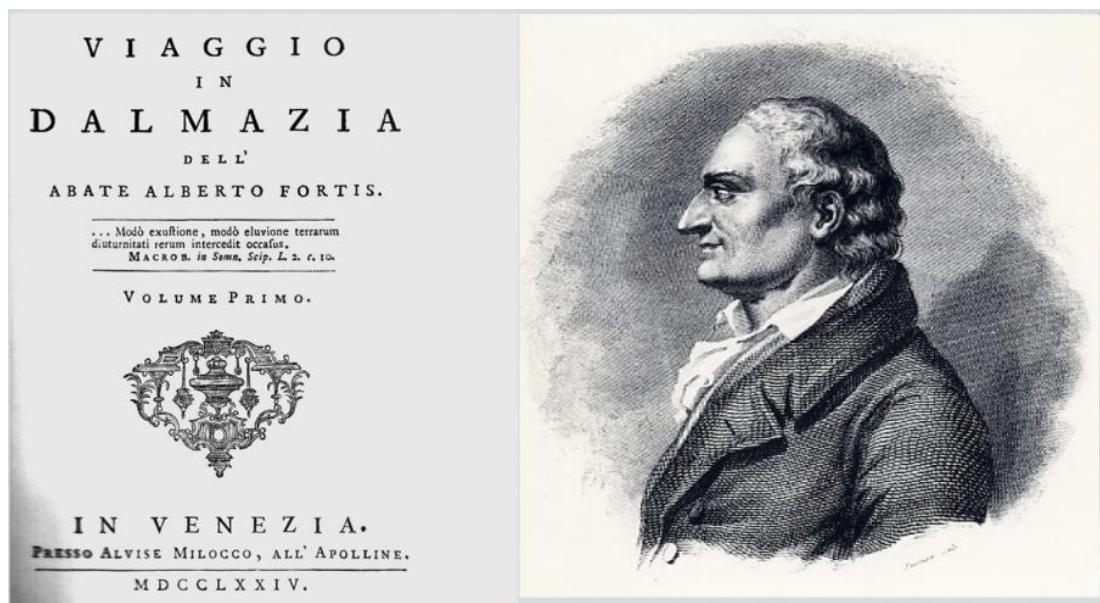
17. Palača obitelji Dominis, najbolje očuvana plemićka građevina jedne od najmoćnijih - a po nekima i najmoćnije - rapskih plemićkih obitelji

18. Pečat rapske komune s dokumenta iz 1782. godine

19. Rabljanin Markantun de Dominis, splitski nadbiskup, fizičar i najistaknutiji potomak rapske plemićke obitelji Dominis

20. Alberto Fortis i naslovnica prvog izdanja njegovog putopisa 'Put po Dalmaciji'

PROTOCOLLO

di *Ima*

Zorzi Spalatino
di

Veneta Autorità Notaro Pub-
lico, e Giurato d'Arba.

Instrumenti Pagina. i

Straordina- rio. post Pa:

Testamen-
con suoi
loro

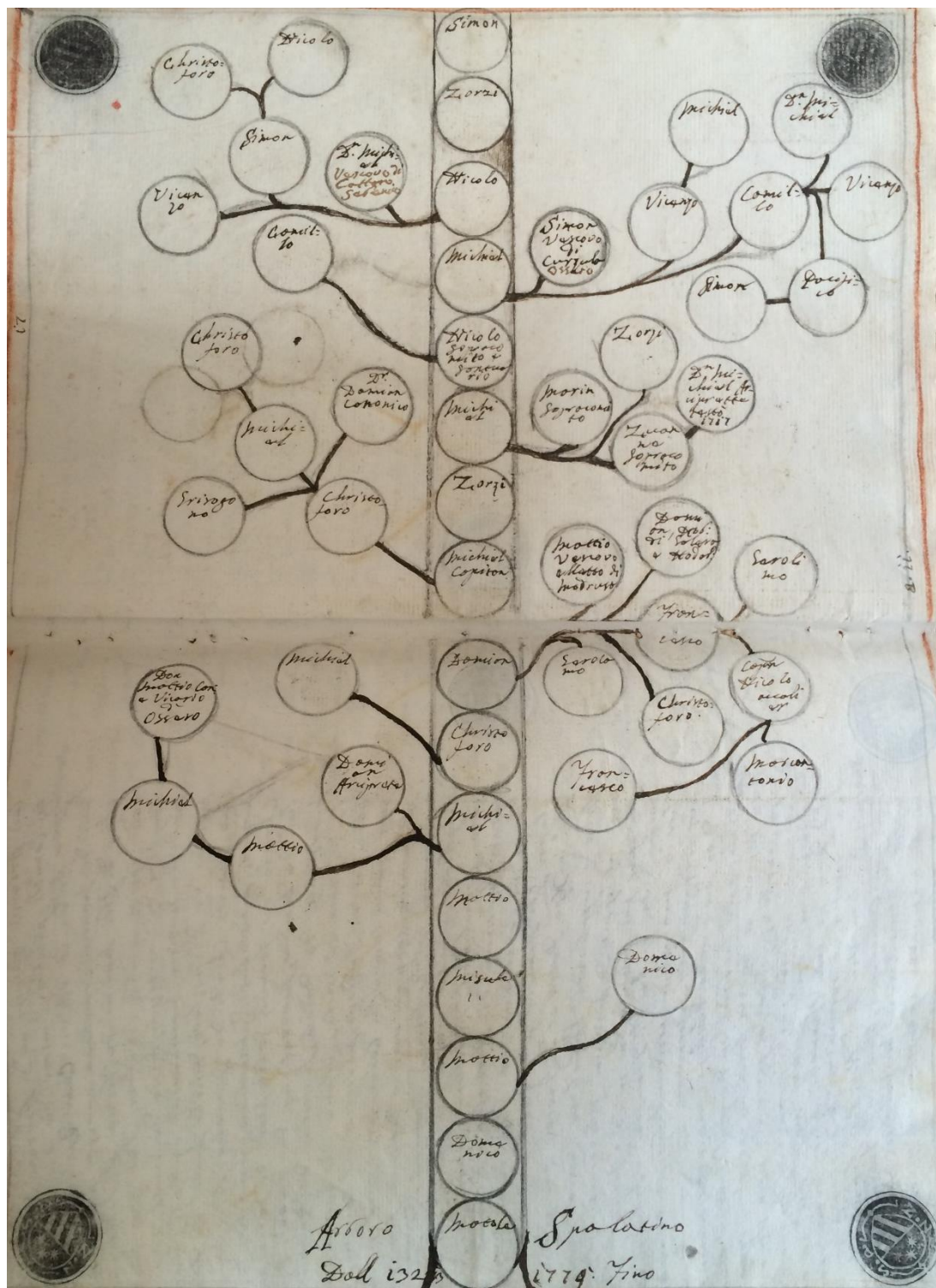

ri. Vardo Stradio
indici, nelli
principj

Incomincia l'anno 1765. 1773

A.

21. Naslovnica protokola notara Jurja Spalatina s grbom obitelji Spalatin

8. IZVORI I LITERATURA

Knjige

- Antoljak, S.; *Izvori i literatura o prošlosti otoka Raba od ranoga srednjeg vijeka do godine 1797.*, Filozofski fakultet Zadar – zavod za povijesne znanosti i klasičnu filologiju, Skupština općine Rab – samoupravna interesna zajednica za kulturu, Zadar – Rab, 1986.
- Barić, I.; *Rapska baština*, adamić, Rijeka, 2007.
- Barić, I.; *Rapske viteške igre, Udruga rapskih samostreličara i Donja Ulica bb, Rab, 1995.*
- Brusić, fra V.; *Otok Rab*, SIZ za kulturu općine Rab, Zagreb, 1990.
- Cozzi, I.; Knapton, M.; Scarabello, G.; *Povijest Venecije – svezak II.*, Izdanja Antibarbarus d.o.o., Zagreb, 2007.
- Deželjin, J.; *Rab kroz stoljeća*, Grad Rab, Povijesno društvo Rijeka i Glosa, Rijeka, 2010.
- Diehl, C.; *Mletačka Republika*, TIPEX d.o.o., Zagreb, 2006.
- Fortis, A.; *Put po Dalmaciji*, Globus, Zagreb, 1984.
- Goldstein et al.; *Povijest 21*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2008.
- Grupa autora, *Povijest 11*, Biblioteka Jutarnjeg lista, Zagreb, 2008.
- Margetić, L., Strčić, P.; *Statut rapske Komune iz 14. stoljeća = Statut communis Arbae*; Rab – Rijeka, Grad Rab, Adamić, 2004.
- Mlacović, D.; *Plemstvo i otok – pad i uspon rapskog plemstva*, Leykam international, d.o.o., Zagreb, 2012.
- Staničić, I.; *Rab*, Grafički zavod Hrvatske, Skupština općine Rab, Turistički savez općine Rab, Zagreb, 1992.
- Toić, don A.; *Rapske bratovštine i o biskupu Ivanu Luki Garagninu*, Udruga rapskih samostreličara i Grad Rab, Rab, 1995.

Monografije i zbornici

- Grupa autora, *Otok Rab*, Fabra d.o.o., Zagreb, 2004.
- Grupa autora, *Rapski Zbornik*, JAZU / Skupština općine Rab, Zagreb, 1987.

Članci

- Čoralić, L.; *Prilog životopisu Rabljanina Mihovila Matije Spalatina – šibenskog biskupa (1796. – 1807.)*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001. (22.02. 2015.)

Novine

- Galzinja. J.; *Arbe 1797. Notizie storice sacre, politiche, profane e curiose*, prijevod Ciprijana de Cernote, Obzor, god. XLIX, Zagreb, 1908., br. 35.–39. i br. 42.

Arhivska građa

- Odoriko Badurina: *Kronika samostana sv. Eufemije u Kamporu na Rabu*, 3. knjiga (rukopis)

9. POMOĆNI IZVORI I LITERATURA

Knjige

- Pederin, I.; *Rab u osvjet humanizma i renesanse*, SIŽ za kulturu općine Rab i Turistički savez općine Rab, Zagreb, 1989.
- Pederin, I.; *Svakidašnjica u Rabu – od mistike do renesanse i baroka*, matica hrvatska, Ogranak Matice Hrvatske u Rabu, Rab, 2011.

Članci

- Crnković, N., *Četiri isprave o rapskom pašnjačkom agraru // Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 1. izdanje, XXIII. Svezak, Pazin – Rijeka, Historijski arhiv Pazin – Historijski arhiv Rijeka, 1980.
- Frankulin-Travaš, D.; *Prezimeni stanovnika grada i otoka Raba od XV. do XX. stoljeća*, Rad. Zavoda povij. Znan. HAZU, Zadar, sv. 45/2003., str. 97-127.

Arhivska građa

- HR-DAR-31, Općina Rab /Ora/, Libro delle parti del Consiglio dei sig, Nnhili della magnifica Comune (2 sveska), Libro giornale della magnifica Oomunita di Arbe (1741-1788) (1 svezak) te Acta communitatis (1663-1918) (16 svezaka)
- HR-DAZD-14, Arhiv stare rapske općine, Spisi kneza Marka Antuna Cornera (1787. – 1790.) te HR_DAZD-28, Spisi bilježnika Jurja Spalatina (1765. – 1780.) iz fonda rapskih bilježnika

10. POPIS SLIKA

1. Mlacović, 2012., str. 339.
2. Barić, 2007., str. 51.
3. Mlacović, 2012., str. 375.
4. Mlacović, 2012., str. 376.
5. https://hr.wikipedia.org/wiki/Žigmund_Luksemburški#/media/File:Pisanello_024b.jpg (28.02. 2015.)
6. https://hr.wikipedia.org/wiki/Ladislav_Napuljski#/media/File:Ladislaus,_King_of_Naples.JPG (28.02. 2015.)
7. [https://sh.wikipedia.org/wiki/Frankopani#/media/File:Stari_grb_Frankopana_\(do_1430\).JPG](https://sh.wikipedia.org/wiki/Frankopani#/media/File:Stari_grb_Frankopana_(do_1430).JPG) (02.03. 2015.)
8. Mlacović, 2012., str. 350.
9. Slikano 08.03. 2015.
10. Slikano 08.03. 2015.
11. Slikano 08.03. 2015.
12. Mlacović, 2012., str. 336.
13. Barić, 2007., str. 34.
14. Mlacović, str. 338.
15. <http://ep.yimg.com/ay/artsheaven/andrea-tron-10.jpg> (26.03. 2015.)
16. Mlacović, 2012., str. 375.
17. Slikano 08.03. 2015.
18. Domijan, 2001., str. 31.
19. http://images.npg.org.uk/800_800/8/5/mw128985.jpg (07.04. 2015.)
20. <http://behar.hr/wp-content/uploads/2014/12/Fortis.jpg> (07.04. 2015.)

21. HR_DAZD-28, Spisi bilježnika Jurja Spalatina (1765. – 1780.) iz fonda rapskih bilježnika
22. HR_DAZD-28, Spisi bilježnika Jurja Spalatina (1765. – 1780.) iz fonda rapskih bilježnika